

Asztalos Zoltán

Az interjút készítette, szerkesztette: dr. Timár Lajos

Hajdúszoboszló, 2010. február-október

A család

Debrecenben születtem, ott nőttem föl a Vörösmarty utcán, a nagyállomás környékén, és a református gimnáziumba jártam. Tulajdonképpen az én ifjúságom, mióta emlékszem rá, serdülőkoromtól kezdve állandóan a háború jegyében telt el. Elindult a háború, és akkor állandóan láttuk a háborús filmeket, a híradókat, a német előrenyomulást stb. Közben bennünket is levente kiképzésben részesítettek. Igaz, hogy csak fapuskával meg egyebekkel, de azért minden héten volt leventeóra, és kimasíroztunk a Nagyerdőbe, egy fél napig töltöttük az időt. De ennek nem sok jelentősége volt gyakorlatilag.

Az én nagyapám kádármester volt. Állítólag – ahogy később hallottam – a család valamikor Gyulafehérvárról települt át, de erre nézve én nem tudtam már pontos adatokra lelteni. A nagyapám 1925-ban halt meg, egy évvel az én születésem előtt, és nagyon sok faanyagot vásárolt össze, amit föl kellett volna dolgozni. De édesapám érettségi után kitanulta a kádárszakmát, utána pedig a vasúthoz került, és vasúti tiszt lett. Úgyhogy aztán ő bejárta a déli részeket, Szlavóniát, Zágráb környékét, sok helyen volt vasúti szolgálatban, akkor még nem volt nő. A nőülés úgy történt, hogy az ő vasúti tiszt barátjának, munkatársának volt egy húga, őt vette feleségül az én édesapám. Így történt. Amikor nagyapám meghalt, akkor valakinek át kellett venni az üzemet, mert többen dolgoztak az üzemben segédek. Akkor édesapám átvette az üzemet, és fiatal fejjel nyugdíjba ment. Csodálkoztam mindig, de így volt. Vasúti kedvezményeket kaptunk, utazási kedvezményeket, ami járt a vasúti dolgozóknak általában. Ezt a munkát végezte ő jó darabig, aztán a vasútnál is voltak kádáripari munkák, amit kellett végezni.

Amikor jött a komoly idő, 1943-44, akkor őt visszahívták a vasútra, a vasútnál kellett szolgálatot végezni. Ahol a húszemeletes ház van az állomásnál, annak a helyén volt a

hajdúsámsoni vasútnak a végállomása, ez keresztülment a városon, és az Augusztaszanatórium előtt vezetett, aztán Sámson felé. Ennek az állomásnak az elöljárójává tették az édesapámat, aki aztán ott egy vagy két éven keresztül végezte a szolgálatot, ameddig lehetett. Aztán amikor bombatalálat érte azt is, akkor az is megszűnt. Így volt a mi életünk. Ez röviden az édesapai rész. Az édesanyai rész, az még érdekesebb, mert az én édesanyám tulajdonképpen lengyel származású. Mikor 1830-ban a lengyel szabadságharc volt, ők is áthúzódtak a Kárpátokon, és letelepedtek a Felvidéken. Naczinszkynak hívták az ő édesapját, aki már ott született Magyarországon.

Ez az anyai nagyapa egy tót származású lányt vett el feleségül, Novák volt a neve. Úgy kerültek előbb Szatmárnémetibe, amikor megházasodtak, aztán Debrecenbe. Mivel mind a ketten görög katolikusok voltak, nagyapám a görög katolikus egyháznak tanácsnoka, elöljárója lett. Közben letelepedett a Homokkertben, és az Ungvári szőlőskertben, amelyik kintebb van a Létai úton (a Létai út és a Diószegi út közt van ez), ott egy hatalmas szőlőterületet telepített, és szőlősgazda lett. Ő, mint vasutas, fiatalon nyugdíjba ment, és ebből élt attól kezdve, a nyugdíjából meg a szőlőnek a hasznából.

Ő élete végéig Naczinszky néven szerepelt, sőt, mivel nemesi családból származott, volt egy előneve, S. Naczinszky. Sándor vagy Alexander, nem tudom, de mindig úgy írta a nevét, hogy S. Naczinszky. A fia már csak Sándor, ő elhagyta a Naczinszkyt, mert a Naczinszky mégis lengyeles hangzású név. Az egész család magyarosodott. Még az anyai nagymamámnál előfordult, hogy nem talált egy magyar szót, de egyébként nagyon szépen beszéltek magyarul már, különösen nagyapám.

Szóval édesanyámnak a neve hivatalosan most is Naczinszky Ilona. A nagyapámnak nagyon érdekes volt a foglalkozása. Betelepített egy teljesen pusztai területet – egy nagyon szép fekvésű domboldalt –, elkezdtek a szőlőt telepíteni, és az egész egy óriási szőlőterület lett. Már akkor túl voltak a filoxérán, akkor szinte csak oltványt telepítettek, vagy pedig Delavárit vagy Othellót; ismerősek ezek a szőlőfajták, amelyek nagyon jó termést adtak. Ez homokos terület volt, és nagyon jó borokat termelt. Nagyapám nagyon jól értett a borászathoz, neki volt egy nagy pincéje Debrecenben, a Homokkertben, a Szabó Kálmán utcában, ott laktak ők, és ott tárolta a borát. Aztán eladta, árulta a bort.

Mentek hozzá, boráruda volt a lakásán. Teljesen elvitték a borát, mert olyan jó bor volt, jókat termelt.

Én 1926-ban születtem. Engem az 1944-ben lebombázott Ispotály téri templomban kereszteltek, és oda jártam az Ispotály téri elemi iskolába. Az Ispotály téri templom arról nevezetes, hogy ez volt Debrecen első protestáns temploma, mert 1707-ben épült, és a Kistemplomot 1720 után kezdték építeni. Nagyon kedves, csinos, szép templom volt, és nagy örömmel jártunk oda minden vasárnap templomba, nem volt messze tőlünk. És az iskola is, ami mellette volt, nagyon komoly tanítókkal. Tényleg csodálatos időket éltem át gyerekkoromban ott az iskolában is.

A vallásváltás kérdése. Édesanyám görög katolikus maradt. Akkor rendezték el, valamikor 1920-ban, hogy a fiúk apjuk vallását, a lányok az anyjuk vallását követik. Azonban az én Asztalos nagymamám a sarkára állt, és minden gyerek református lett. Tehát gyakorlatilag mi mindannyian. Volt egy bátyám, nővérem... '22, '24, '26-ban, így születünk sorra egymás után. Ők is oda jártak ebbe az Ispotályba. De érdekes módon, a nővérem viszont, református létére, a katolikus Svetitsbe járt. Tudniillik a Svetitsbe járt édesanyám is annak előtte, és oda íratta be a lányát. Ennek ellenére református maradt, református hittant is tanítottak, bejárt a lelkész az iskolába.

Akkor volt vőlegény édesapám, mikor a románok bejöttek Debrecenbe, és kijárási tilalom volt. Jött haza a menyasszonyától, és elfogták a román katonák, és irgalmatlanul elverték, úgyhogy négykézláb tudott csak hazamenni. Aztán utána valahogy enyhült a helyzet, és '20-ban esküdtek meg. Nagy esküvő volt. Lediktálták nekem, hogy 30 pár tyúkot hozatott nagyapám, és milyen sokan voltak az esküvői vacsorán kint a homokkerti háznál, ahol laktak. Az egy nagy terület volt, és ahhoz még hozzátartozott egy hatalmas, majdnem félholdas szőlőskert, ahol szintén a legfinomabb szőlőket ültette nagyapám. Nagyon szerette a szőlőt.

Utána tízéves koromban bekerültem a református gimnáziumba. Közben valami olyan betegség vett rajtam erőt, ami állandó lázzal járt. Nem tudta senki megállapítani, hogy ez

miért van. De ez nyár végén jött elő, úgyhogy egy évet nekem ki kellett hagyni, mert szinte egy fél évet állandó lázas állapotban töltöttem. Vizsgáltak engem mindennel, a MÁV útján is kedvezmények voltak, jártunk a MÁV Kórházba. Aztán kijárogattunk a klinikára, de sehol nem tudták megállapítani, hogy mi a bajom tulajdonképpen. Aztán egyszer csak elmúlt a láz, és így történt, hogy a következő évben, 1936-ban egy iskolaszanatóriumba kerültem, Szentgotthárdra nyáron felerősödni. És akkor volt az olimpia, a berlini olimpia. A berlini olimpiát ott rádión keresztül izgultuk végig. Az szenzációs volt, amikor a magyarok harmadikok lettek a világversenyben.

Mikor onnan visszakerültem, íratlak be a református gimnáziumba, és akkor kezdődtek a nagyon nehéz idők, az ínséges idők. És nagyon nehéz volt megélni. Én a Kollégiumban nem laktam bent, bejártam a gimnáziumba, mert a Vörösmarty utcán laktam, debreceni voltam, nem lett volna értelme a Kollégiumban lakni. De arra emlékszem, hogy mesélték anyukámék, hogy disznónak való apró krumplit sikerült venni, és azt ettük otthon; a hajában megfőzték, és úgy. Ez már a háborús időkben volt. Mert jött a jegyrendszer. A jegyrendszer adag minimális volt: 15 vagy 18 deka kenyér naponta, és egy fél kiló cukor egy hónapra, hús 20 deka egy hónapra... Nagyon minimális volt a koszt, amit lehetett kapni jegyre, úgyhogy édesanyám ezt úgy pótolta, hogy volt egy kis konyhakertje...

Menekülés

Nekem az volt a nehéz a háború utáni gimnáziumi ügyben, hogy akikkel jártam hét évig, azokkal nem érettségiztem. Akikkel együtt érettségiztem, azokkal meg nem jártam együtt csak egypár hónapot. Mert különleges dolog volt, hogy amikor hazakerültem a hadifogságból, nem akartak felvenni az iskolába. Akkor még – 1947-ben – lehet, hogy attól féltek, hogy valami kommunista hatást hozok haza, és terjesztem a fiatalok között.

Hát ez megint egy kalandos dolog volt, mi is úgy voltunk vele, hogy elmenekültünk Debrecenből. Eredetileg nem is gondoltunk mi tulajdonképpen arra, hogy elmegyünk Debrecenből. Hallottuk messziről az ágyúdörgést, mindig közelebbről, közelebbről. Egyszer, egy hétfői napon arra ébredünk, hogy Debrecen szélit lövik az orosz tankok.

Elkezdték kiabálni az utcán, hogy van még egy menekítő vonat, amely megy Nyíregyháza felé. Aki akar, az még mehet. Akkor fogtunk egy zsákot, beletettünk egy kenyeret meg néhány ruhaneműt, hátunkra csaptuk, bezártuk a lakást és kiszaladtunk az állomásra. Hallottuk, hogy miket csinálnak az oroszok. Senki sem akart az oroszok kezébe kerülni, így mi szinte semmi nélkül, eszeveszetten elmenekültünk Debrecenből.

Naczinszky nagyapám révén volt rokonságunk Dombrádon. Oda kimentünk, és ott voltunk talán két héten keresztül. Ez a menekülésünk, ha jól emlékszem rá, október 10-én vagy 9-én volt, és október 15-én ott hallottuk rádión keresztül a Horthy-szózatot és a következményét is persze, a Szálasi-hatalmat. Miután a hír jött, hogy Debrecent állítólag visszafoglalták a németek, édesapám vonatra ült és hazament. Ezt a rizikót vállalta, és megnézte a lakást, hogy a rendben van-e. Még akkor rendben volt, nem törték fel, és visszajött Dombrádra vonaton. Akkor volt még szabad közlekedés.

Dombrádon aztán elhatároztuk, hogy tovább kell menni Budapestre, mert ott még el lehet rejtőzködni. A nővérem már akkor menyasszony volt, a vőlegénye pedig Pesten az Állami Biztosítónak volt a jogtanácsosa. Legalább ők legyenek együtt, aztán majd velük lesz valami. A lényeg az, hogy előbb átmentünk a Tisza túlsó partjára, aztán kisvonattal egészen Sárospatakig, és Sárospatakon fölkerédkedtünk egy katonai szekérre, az vitt el bennünket Miskolcig. De hogy mi volt ott közben, az borzalom. Székelyföldről ökrökkel, tehenekkel járművek, szekerek jöttek, és kipusztultak a jószágok, felfúvódva az országút mellett heverték. Akkor még nem volt meg a mai út, kanyargott a falvakon keresztül. Valamikor este, egészen késő este beértünk Miskolcra, és akkor meg kiderült, hogy nem lehet közlekedni a közvetlen vasúton, mert Hatvant szétbombázták, meg a vasutat. Füleken keresztül kerültünk, az is majdnem egy napig tartott, míg elvergődtünk Budapestre. Ott aztán a nővérem ment a vőlegényéhez, gyorsan mentek a templomba, illetve a tanácsházára, megesküdtek. Senki nem volt az esküvőjükön, csak ők ketten, még tanúk se nagyon lehettek.

A lényeg az, hogy mi aztán valahogy nagy keservesen Nagytétényben kaptunk egy lakást, egy szobát, ahol meghúztuk magunkat, és hogyha riadó volt, akkor lementünk a pincébe.

A fejünk fölött a német tüzérség lőtte az oroszokat éjjel-nappal, messze hordó ágyúkkal. Egyszer csak arra ébredtünk fel egy éjszaka, hogy csend van, elhallgattak az ágyúk. Az oroszok már jöttek közelebb, és akkor tanakodtunk otthon. Elrendelték a nyilasok az általános mozgósítást, 16-tól 60-ig mindenkinek be kellett vonulni. Édesapám akkor már 50 elmúlt, szakállt növesztett, meg torzonborz ruhában járt, rongyosan, próbálta magát álcázni. Viszont nekem meg akadt egy munkahelyem a Lódenposztó gyárban, ott dolgoztam, mint számfejtő, mint irodai alkalmazott. Megmondták, hogy kell menni jelentkezni. És odamentem, és aztán kiderült, hogy tulajdonképpen a Hunyadi páncélgránátos hadosztályba kerültünk bele, amit a nyilasok szerveztek meg annak idején. Még este bennünket vonatra raktak, és elvittek Zala megyébe, Ozmánbükkre.

Katonaként a háborúban

Civil ruhában voltunk, senkinek sem volt katonai ruhája. Még katonai cipője sem, bakancs se. Két hétig voltunk ott, Zala megyében, egy kisközségben, utána megint vonatra raktak bennünket, és Gyékényesen keresztül – ez ugye délre van – Ausztriában visszafordult a vonat északnak, és akkor Bécs mellett Csehországon keresztül Felső-Sziléziába vittek bennünket. Ez a mostani lengyel–német határnak a lengyelországi része. Később kiderült – most pár évvel ezelőtt derült ki –, hogy az volt az egyik legnagyobb katonai kiképzőtábor a németeknek. Több falut is magába foglalt. És bunkerek meg óriási barakkok, laktanyák... szóval minden-minden volt ott. És oda zúdítottak bennünket is, onnan már a németek jó része elhúzódott, tulajdonképpen mi maradtunk csak, magyarok. Kiderült azonban, hogy olyan sokan vagyunk már, hogy nem fértünk el.

Vonatra raktak bennünket, és elvittek Lengyelországba. Varsótól körülbelül 200 km-re volt egy Sieradz nevű, úgynevezett kiképzőhely, de hát az nem az volt, hanem egy falu, egy szétszórt település, és beraktak a házakhoz, úgy, ahogy lehetett, zsúfoltan. Mondanom se kell, hogy közben a tetű elszaporodott mindenkiben. Nem volt mosdási lehetőség, nagyon komisz hideg volt, 20-25-30 fokos hidegek voltak, meg 30 fokos hidegek, hófúvás meg egyéb. És ott voltunk vagy két hétig. Hallottuk, hogy az ágyúdörgés meg közeledik egyre jobban felénk, megindultak az oroszok, és Varsó fele közeledtek. Akkor állítólag magyar

parancsnokaink voltak, de nem nagyon láttuk őket. De a parancsot közvetítették azért nekünk, hogy föl kell szerelkezni, és elindulni gyalog nyugat fele. Ez azt jelentette, hogy egy olyan úton kellett menni, amelyet a visszavonuló német járművek jég-símára tapostak. Úgyhogy inkább korcsolyával lehetett volna közlekedni, mint gyalog. Hogy próbáljuk csökkenteni a csúszást, a lábunkra kötöttünk egy pokrócdarabot, abban csúszkáltunk és mentünk. De valami rettenetes volt... 350 km-t gyalogoltunk tíz nap alatt... Hogy közben mit láttunk, hát az valami borzalom volt. Elpusztult házak, falvak, a németek mindent felégettek, senkit nem vettek fel, üres teherautók mentek nyugatra az úton, és ha jött egy teherautó, hiába integettünk. Nekünk is megmondták, hogy alakulatban kell maradni, nem szabad kilépni a sorból. Persze nem volt senki, aki vigyázzon ránk, teljesen magunkra voltunk hagyatva.

Útközben teljes zűrzavar volt. Mi, akik gyakorlottabbak voltunk, vagy edzettebbek, tudtuk azt, hogy vigyázni kell arra, hogy az ember, ha nagyon elfárad, ne üljön le, mert megfagy. A fagyhalál előtt – én magam is többször ezt átéltem – az embert rendkívüli kellemes melegérzés hatja át. Nem fázik. Olyan jó most, csak lehunyni a szememet és aludni. Csak egy tíz percet – és akkor vége az illetőnek, meg volt fagyva. És nagyon sokan így fagytak meg. Hát én, amikor nagyon-nagyon fáradt voltam, akkor elkezdtem topogni, magamat olyan lendületbe hoztam, hogy utána tudtam továbbmenni, mert tudtam, hogy az a biztos halál, hogyha valaki leül. Sokan leültek az országúti póznák mellé, meg fák mellé, és ott fagytak meg. És senki nem törődött velünk, senkit nem érdekelt, hogy hányan vagyunk. Csak mondták, hogy menni, menni kell ebbe az irányba.

Érdekes módon abban az esztendőben nagyon korán tavaszodott, legalábbis azon a részen, úgyhogy mire Glogaut elértük – az Odera rajta folyik keresztül –, itt már minden üres volt. Amikor mentünk az előző falvakon keresztül, tiszta új építésű házakat láttunk, de semmi nem volt benne, egy szög se. Senki. Teljesen üres volt. Tudniillik ezek német települések voltak, a németeket odatelepítették, amikor megkapták Sziléziát, de a németek tudták, hogy jönnek az oroszok, és ez lengyel terület marad, és elmenekültek. Glogaunál beszállásoltunk valahol, már ránk esteledett, pihentünk egyet. Történetesen láttunk egy gyönyörű szép házat, még ki is van világítva. Bemegyünk, legnagyobb

meglepetésünkre egy óriási asztal megterítve, még langyos ennivalóval, de szépen, villa, kés, minden, azt még senki nem használta, ott még senki nem evett, csak éppen meg volt terítve, és senki, egy lélek nincs a házban. Bejártuk pincétől padlásig. Hát gyerekek, akkor vacsorázunk! Megvacsoráztunk, gyorsan lefeküdtünk, hogy pihenjünk. És akkor tudtuk meg, hogy miért volt ez így. Mert riasztották az egész várost, hogy át kell menni mindenkinek az Odera túlsó partjára, mert éjjélkor fel fogják robbantani az Odera hídját a németek. Bennünket is – alig aludtunk tíz percet – rögtön felriasztottak a német csendőrök, hogy mars, át a hídon. Addig mentünk vagy 30-at, és még vagy 20 km-t mennünk kellett utána éjszaka, míg ránk virradt, és akkor aztán valahol tudtunk pihenni egyet, hogy beérjünk a katonai kiképzőbe.

Ugyanabba a katonai kiképzőtáborba mentünk vissza, ahol voltunk. Onnan vonattal mentünk Lengyelországba, és gyalog mentünk vissza. Neuhammernek nevezték ezt a kiképzőtábort. Mi kóboroltunk, senki nem szólt hozzánk egy szót se. Felfedeztünk ennivalót, akkor azt ettük, volt, ahol csokoládé volt, kétszersült volt, volt, ahol kenyér volt, húst nem nagyon találtunk. Szóval valamit tudtunk enni. És másnap jöttek magyar tizedesek, őrzetők, szakaszvezetők, ilyen alacsony beosztású altisztek. Mondták, hogy nekünk össze kell állnunk csapatokba, és meg kell védeni ezt a tábor az oroszoktól. Az oroszok itt vannak a tábor környékén. Akkor kiosztottak nekünk fegyvereket, de hát életemben én se lőttem egyet sem. És közülük, azt hiszem, senki sem. Aztán megmutatták, hogy hogy kell meghúzni a puskának a ravaszát, hogy kell kibiztosítani, hogy kell lőni. Nem volt annyi időnk se, hogy egyet lőjünk legalább. Ráadásul ugye, én nem tudom, hogy miért, de mindig, amikor valami ilyen társulat összeakadt, akkor mindig engem neveztek ki vezetőnek, hát így én lettem ennek a szakasznak úgymond a parancsnoka, és nekem adtak egy villám géppuskát, meg egy rakaszos fiút mellém, akinél, mondjuk, 200 töltény volt. De nem sokat jelent az a villám géppuska, másodpercenként több töltényt lő. Pillanatok alatt ellőtte volna az egészet.

A lényeg az, hogy utána egy altiszt kísért bennünket, nekünk fogalmunk sem volt, hogy hol vagyunk. Itt egy óriási fenyőerdő, ott egy óriási tölgyerdő, itt egy tisztás, ott egy bunker... úgyhogy nem tudtuk, hogy hol vagyunk, se térkép, semmi. Hát a kísérő, úgy látszik,

ismerte valamennyire a terepet, azt mondta, elvisz bennünket a harcálláspontunkra. El is kísért bennünket. Egy jó óráig meneteltünk a sűrű erdőben, és egyszer csak kiértünk egy tisztásszerűségre, aztán rájöttünk, hogy ez nem is tisztás, hanem egy nyiladék, egy 100 méteres nyiladék, mert egy magasfeszültségű vezetéket vezettek ott keresztül az erdőn. Az mondták, hogy itt kell harcálláspontot elfoglalni, be kell ásni magunkat. De nem volt ásonk se. Szóval a minimális felszerelésünk sem volt meg. Bicskával próbáltuk a földet felpiszkálni, hogy mégis egy kis domb legyen előttünk, ha lőnek ránk történetesen. Aztán egy sorban lehúzódtunk, lefeküdtünk a földre, és vártunk, majd csak lesz valami. Igen ám, csak közben, úgy látszik, vagy akkor érkeztek oda az oroszok, vagy figyeltek bennünket, és elkezdtek ránk lőni. Előbb csak puskagolyóval, hol itt, hol ott. A fejünk fölött 20-30 centire elsüvöltött egy lövedék. Nekünk nem volt semmink, se rohamsisak, se semmi az égvilágon. Civil sapka, civil ruha. Én kiadtam ugyan a parancsot, hogy nem szabad lőni, csak parancsszóra, de ez a bizonyos altiszt, aki bennünket kísért, az visszahúzódott az erdőbe, de ott maradt a közelünkben. Egyszer valakinek mégis elveszett a türelme, és meghúzta a ravaszt. Erre mindenki elkezdett lövöldözni összevissza. Én is lövöldöztem a fák csúcsára, nehogy valakiben kárt tegyek.

Aztán elhallgatott a lövöldözés, utána – már akkor kezdett esteledni – észrevette ez a bizonyos altiszt, aki velünk volt, hogy az oroszok rakétát lőttek ebbe az irányba, ahol voltunk, és a rakéta tényleg ott csapódott le nem messze tőlünk. Azt mondja, tűnjünk el innen, mert ide fognak lőni az oroszok. Biztos jelzőrakéta volt. Az oroszok utána aknavetővel lőttek bennünket. Hát egy darabig ez ment, hogy ide-oda lecsapódott egy lövedék, de aztán mondta a kísérőnk, hogy húzódjunk be az erdőbe, mert ennek nem lesz jó vége. Nem is tudom, hogy megsérült-e valaki, vagy nem, vagy mi lett velük, behúzódtunk az erdőbe, és teljesen szétszéledtünk. Úgyhogy mire észbe kaptunk, egyedül a mellém rendelt lőszeres fiúval maradtam a villám géppuskámmal. Nem tudtunk mit csinálni, mentünk tovább az erdőben, ameddig tudtunk, aztán lefeküdtünk a vastag tűlevélre, és betakartuk magunkat tűlevéllel, aztán ott aludtunk valameddig. Aztán hajnal felé felkeltünk, és próbáltunk embereket keresni meg kiabálni... végül aztán összeverődünk vagy ötvenen. Akkor is mondták, hogy legyen én a vezetőjük. Hát mondom, most mit csináljunk, hova menjünk? Fogalmam sincs, hogy hova lehet menni

egyáltalán, be vagyunk-e kerítve, vagy nem vagyunk bekerítve. Rájöttünk aztán később, hogy az oroszok tudták, hogy ez katonai kiképzőtábor, és azt hitték, hogy itt egy óriási katonai erő van, ezért aztán ők háromszoros gyűrűt vontak a tábor köré. Háromszoros gyűrű, páncéltörőtől kezdve, mindenféle fegyvert felvonultattak, géppuskát, géppisztolyt. Végül aztán addig bolyongtunk az erdőben, hogy kijutottunk egy tisztás szélére. Most mit csináljunk? Valaki észrevette, hogy a tisztásnak a túloldalán, körülbelül jó kilométerre van egy bunker, és a bunker tetején mintha egy német katonaruhás valaki állna. Elkezdtünk kiabálni németül, ők meg visszakiabáltak, hogy „komm, komm”. Elindultunk. Amikor kiértünk ez erdőből ötvenen – szerencsére szétszóródva –, akkor közibénk lőttek. Páncéltörő, géppuska, géppisztoly, aknavető, amit csak el lehet képzelni. Lőtték ezt a szerencsétlen civil ruhás társaságot. Lehet, látták, hogy fegyver van nálunk. Mindenki megőrizte azért a fegyverét, aki csak tudta. Persze mindenki hasra vágta magát, és próbáltunk visszakúszni az erdőbe, aki még tudott. De azt hiszem, hogy elég sokan ott maradhettek. Ez volt ez első, a valódi tűzkeresztség. Ugyan előbb volt már előző este, de ez borzalmas volt, úgyhogy amikor bevergődtünk az erdőbe, mindenki menekült, amerre tudott. Összesen vagy tizenketten, tizenhárman maradtunk együtt, akik aztán ott töprengtek: most merre menjünk?

Ott láttam egy borzalmas dolgot: egy fiúnak a hasát végig fölvágta egy aknaszilánk. De úgy, hogy a földön ült, egy fának dőlve, és az egész belső részét, a beleit a kezében tartotta. Semmiféle lehetőségünk nem volt, se kötszer, se semmi nem volt. Hát mit tudjunk segíteni? Se fájdalomcsillapító, semmi nem volt nálunk. Mondtuk neki, hogy mondjon el egy Miatyánkot. Elvérzik ez a gyerek, ennek vége van, alatta úszott a vérben, tócsa volt. Aztán mentünk tovább, és egyszer csak az erdő lombjai között megint német katonasapkát láttunk: végre már németekkel találkozunk! Elkezdtünk kiabálni, azok visszakiabáltak németül. Igen ám, de mikor odaértünk, akkor hangzik, oroszul, hogy le a puskát. Kiderült, hogy oroszok voltak, csak már annyira le voltak rongyolódva, hogy német katonaruhát vettek magukra meg német sapkát. Persze eldobáltuk a fegyvereinket, és átmotoztak bennünket, ami lehetett, ami volt nálunk érték, azt rögtön elvették, bicska vagy ilyesmi... zsebóra vagy karóra.

Hadifogságban

Akkor aztán elkezdtek bennünket kísérni. Nem tudtuk, hogy hova kísérnek. Mert állandóan azt mondták a németek, hogy nagyon vigyázni kell, utolsó cseppig, utolsó töltényig harcolni kell, mert az oroszok nem ejtenek hadifoglyokat, hanem mindenkit kivégeznek. Hát mentünk, libasorban kísérték bennünket, mindkét oldalon géppisztolyos orosz katonák. De nem voltak hozzánk gorombák, mert mondták, hogy „á magyarszki, á, nemsokára mentek haza majd”. Látták is, hogy civilben vagyunk, nem vagyunk katonák. Igen ám, csak hogy valahonnan mellénk csapódott két észt SS-katona. Már nem volt rajtuk zubbony, csak a nadrág. És hát ezeket állati módon ütötték, verték, rugdosták, botokkal, puskatussal, mindennel. Úgyhogy már ezek a szerencsétlenek mikor meghallották, hogy mindig azt mondjuk, hogy magyar, magyar, akkor megpróbálták ők is mondani, hogy madzsar-madzsar, de nem tudták kimondani azt, hogy magyar, hát aztán még jobban ütötték őket. A végén az árokban sem tudtak kúszni, annyira tönkrementek, annyira összeverték őket. Aztán a parancsnok kiadta az utasítást valakinek a katonák közül, hogy vigyék be az erdőbe, és lőjék agyon őket. Gondolom, mert utána hallottunk két lövést, és egyedül jött vissza a katona.

És a legrettenetesebb az volt aztán mégis, hogy találkoztunk egy csapattal. Egy csoport ott beszélgetett, orosz tisztek, katonák, és kérdezik tőlünk, hogy honnan jövünk. Akkor az orosz nagyon gyorsan ragadt ránk, hát megértettük, hogy azt kérdezik, hogy honnan, aztán valaki megértette, és aztán a legutolsó mögöttem lévő gyerek mondta, hogy „Budapest”. Hát erre a tiszt meg elkezdett ordítani, hogy Budapest, és káromkodott, mint a jégeső, nekiesett ennek a fiúnak: Budapest! Budapest! – valószínű Budapest ostrománál volt... Na, és ezt a fiatal gyereket, vagy kétszer a géppisztoly agyával fejbe vágta. A gyerek megtántorodott, akkor elővette a törét, és hátba szúrta. És a következő én lettem volna. De a kísérőink okosabbak voltak, mert elkezdtek kiabálni, hogy „davaj, davaj!” És hajtottak bennünket tovább. A gyerek „pedig ott maradt összeroskadva az úton. Nyilván, hogy senki nem törődött vele... Utána napokon át kísérték bennünket. Egyre többen lettünk, és borzalmas élményeket éltünk át. Hol egy disznóólban, hol egy tyúkólban, hol egy templomban, hol egy magánházban szállásoltak el bennünket éjszakára. Valamit

adtak enni, mindennap azért kaptunk valamit, hogy ne dőlünk ki az úton.

Gyalog kísérték bennünket. Ráadásul a mellékutakon, mert a főutakon a hadsereg vonult Berlin felé, rengeteg amerikai felszereléssel. Amerikai autó, amerikai ágyú, minden amerikai volt. Lehetett látni, mikor véletlenül elmentünk mellettük, vagy úgy vezettek az úton, hogy keresztül kellett menni, esetleg köztük a másik oldalra, hogy tovább tudjunk menni. Aztán több napi vándorlás után megérkeztünk egy helyre, ahol azt hittük, hogy itt legalább megpihenhetünk egy kicsit, mert nagyon hajtottak bennünket. Volt olyan kosztolásunk, hogy egy benzineshordóba raktak este disznónak való krumplit, és akkor vizet rá, megfelelő téglákat tettek alá, és egész éjszaka főzték a krumplit. Persze a foglyokkal főzték. Reggel pedig kiöntötték a földre a krumplit, és ez volt a reggeli. Aki hozzájutott, az kapott belőle, aki nem, az nem. Volt olyan is, hogy olyan szomjasak voltunk, hogy ittunk az árok vizéből, és később vettük észre, hogy ott van benne egy halott német katona. Még azt sem figyeltük meg, hogy a víz onnan folyik erre, vagy innen folyik. Meg ittunk pocsolyából, egyszerűen kerékvágásból is. Az ember, ha szomjas, mindenre képes.

Mikor megérkeztünk egy táborba – Trachenbergbe –, nem is tábor volt ez, tulajdonképpen egy város lehetett. Szétosztották a társaságot, mert elég sokan voltunk már, és egy szénapajtába, illetve egy lenszártó pajtába zsúfoltak be bennünket, és ott már be volt építve háromemeletes priccs. Vagy a németek csinálták, vagy az oroszok építették ezt már. Onnan naponta csak egyszer engedtek ki bennünket, mégpedig úgy, hogy kaptunk a csajkába 2-3 dl úgynevezett kávét, ami inkább barna víz volt, és egy szelet kenyeret hozzá. Ez volt a napi adag. És ez ment egy héten át. És ráadásul nem lehetett kimenni a pajtából... Szemben volt két ajtó, az egyik ajtón kimehettünk, a másik ajtón nem, oda – bocsánat! – végezte mindenki a dolgát. Úgyhogy aztán ez folyt, és tapostak benne, és valami elmondhatatlan borzalom volt ez – és akkor utána beindult a vérhas. Olyan vérhas járvány volt, hogy el se lehet mondani annak az eredményét, mert egyszerűen az embereknek már annyi erejük sem volt, hogy kimenjenek a napi egy szelet kenyérért, hanem feküdtek a saját maguk mocskában. Rettenetes volt. Minden reggel azzal kezdődött, hogy végignézték az embereket, megmozgatták a lábát, és ha nem mozgott, akkor lehúzták a priccsről, és vitték szekérszámra az embereket – közös sírba, gondolom

– a temetőbe. De ott még nem volt semmiféle nyilvántartás, senki nem tudta, ki a másik, nem ismertük egymást. Tehát ha egyszerűen ott valaki meghalt, az eltűnt. Azt sem tudják meg soha, hogy ki volt az illető. Amikor elhatalmasodott ez a járvány, akkor kaptak észbe. Orvosokat hívtak, és az orvosok megpróbálták valami gyógyszert meg jobb kosztot adni; talán a fele a tábornak, fele az óriási pajtában lakó embernek életben maradt. Azokat aztán egy-két hét alatt annyira felerősítették, hogy tudunk továbbmenni. Ez még Lengyelországban volt.

Akkor innen, amikor fölerősödött a társaság, tovább hajtottak. Volt egy érdekes történet. Azt már nem tudom, hogy előtte volt-e. A tábor előtt volt valószínű. Ötösével hajszoltak bennünket, össze kellett fogódzkodni ötösével, és mellettünk jöttek az örök körülbelül ötméterenként, géppisztollyal. Úgy látszik, a környéket ezek az emberek valahogy ismerték öten, akik összebeszéltek, hogy valahogy addig-addig tülekedtek ide-oda, amíg egy sorba kerültek. És addig-addig mentek lassan-gyorsan, ahogy kitervelték. Olyan úton hajtottak bennünket, hogy nem volt az útnak árka sem, hanem közvetlenül az országút mellett nőttek a sűrű fák, a sűrű erdő –, és a környéket úgy látszik, ismerhették, mert egyszerűen azt tették, hogy az egyik ór háta mögött jobbra átl-ot csináltak, és berohantak az erdőbe mind az öten. Mire a következő ór észbekapott és levegőbe lőtt, akkor még nagyobb pánik keletkezett, mert azt hitték, hogy partizánok támadták meg a társaságot. Elkezdtek kiabálni, hogy mindenki feküdjön le a földre, „partizán, partizán!” Lövöldöztek, mire kiderült, hogy szökés volt... Később meglátták őket, ahogy a mezőn baktatnak a szántáson. Próbáltak utánuk löni, de már nem érték el őket a golyók, vagy 2 km távolságban voltak. Viszont mire beértünk a megfelelő helyre estére, addigra összeszedtek öt embert. Volt köztük egy gyerek, volt köztük egy legalább 70 vagy 80 éves felnőtt, és még nem tudom, ki, de öt embernek meg kellett lenni. Hiány nem lehetett.

Katowice környékén valahol, valamilyen mellékállomáson bevagoníroztak bennünket, és elvittek előbb Lembergbe. Lembergben a régi lovassági kaszárnyában szállásoltak el bennünket. Ott még jó dolgunk volt, mert szalmán fekehtünk, és kaptunk ennivalót is. Legalább 10 ezer ember volt ott már hadifogoly. Ahhoz sok minden kellett, kenyér is, meg konyha meg egyéb, de tűrhető volt az ellátásunk. De az volt a szörnyű, hogy nem lehetett

semmit sem csinálni, hanem állandóan feküdtünk a napon, napoztunk. Volt ott egy kedves barátom, gimnazista társam, aki lejjebb járt nálam pár évvel, az is odakerült, az mondta, hogy: „Tudod, komám, szegények vagyunk, de jól élünk, ritkán eszünk, de keveset.”

Paródiák is történtek. Az oroszok odáig voltak az óráért... Volt köztünk egy órásmeister. Annak aztán ugye „arany dolga” volt. Az oroszok külön egy kutricát, fűthető helyiséget építettek a táborkapunál ennek az embernek. Hogy neki volt műszere, vagy ő csinált magának, azt nem tudom. Foglalkozott az órákkal. Jön egy tiszt, mondja, hogy nem jár az órája. Megnézte, szétszedte, babrált vele. Mondta neki, hogyha fizet 5 rubelt, megcsinálja. Elmegy az illető, másnap megint jön. Már megint meg kell nézni, de most már csak 3 rubelt fizet. Végül kénytelen volt megmondani, hogy fel kell húzni az órát minden nap. Egyszer csak jön, hasát fogva, nevetve: „Képzeljétek el! Jön egy magas rangú katonatiszt – őrnagy vagy ezredes, ki tudja, ki ismeri a rangjelzéseket? –, és hoz a hóna alatt egy hatalmas faliórát.” Mondja: „Tovaris! Ebből az órából csinálj nekem három kisebbet, a többi pedig, ami marad, a tied.” Volt azért humor is.

A lényeg az volt, hogy a hadifogoly dolgozzék meg legalább a kosztjáért, ha másért nem is. Eleinte téglákat pucoltunk, mert Lemberg többször cserélt gazdát – hogy hányszor, nem tudom –, de borzalmas pusztítások voltak, az egész város romhalmaz volt. Aztán különböző munkákra vittek bennünket, vasútépítéstől kezdve árokásásig, kubikos munkáig, építkezéshez. Volt, amikor télen, 20 fokos hidegben falat építettünk. Fel kellett forralni a vizet egy nagy üstben, abba beletenni a megfagyott meszet (ami már semmit nem ért), és a homokkal összekeverni. Mondtuk a nacsalnyiknak, a parancsnoknak, hogy ennek semmi értelme nincs, ez tavasszal össze fog omlani. „Nicsevo!” Csinálni kellett. Mire odakente a maltert, odafagyott. Tavasszal az egész összeomlott. Úgy aztán volt nagy káromkodás – és el volt intézve. De számtalan ilyen eset történt, hogy értelmetlen dolog volt, amit csinálunk. Vagy kivittek bennünket, egy nagy alapot ásni, vagy 3 méter mély alapot, és vagy 100 méter hosszút. Egy óriási gyár épült volna oda. Ennek az alapját kellett kiásni. Nem mindig ugyanarra a munkára osztottak be bennünket. Télen, mikor 15-20 fokos hideg volt, akkor is kivittek bennünket kubikos munkát végezni. Mondtuk, hogy ennek nincs értelme. „De! Itt a csákány, tessék csinálni!” Hát elkezdtek csákányolni, hogy

meg ne fagyjunk. Egy ökölnyi lyukat kivéstünk a csákánnyal egy nap. Azért beírták a 100%-ot mindig. Tudniillik ez volt a lényeg, hogyha valaki nem éri el a 100%-ot, mindig azzal fenyegetőztek, hogy akkor kevesebb kenyeret fog kapni az illető. De érdeke volt a munkavezetőnek, érdeke volt a parancsnoknak és még nem tudom, kinek, hogy legyen meg a 100%, és beírták a normát mindig – de a norma nem lett teljesítve... De arra sem voltak képesek, hogy például a szakembereket kiszedjék a többiek közül, és megfelelő munkát adjanak nekik.

Az félelmetes volt az orosz rendszerben, hogy semminek nem volt értéke. A legdöbbenetesebb élmény szerintem az volt, hogy 1946 augusztus végéig a megszállt német területről az oroszok mindent elhozhattak: gépeket, gépi felszereléseket, tán még a gyárakból a falból a szeget is. Komplet gyárakat is, német alaposággal mindez szépen bepakolva, rögzítve drótokkal, befedve zsírpapírral, hogy az eső ne ártson stb. Az oroszok már előre számítottak erre, és építettek egy 3 méter magas töltést egy bekerített területen, és arra ráépítették a vasutat. Persze foglyok csinálták meg mindezt, hosszú időn keresztül. Lényeg az, hogy bejön az első szerelvény, és mondja a nacsalnyik, a munkavezető, hogy ki kell pakolni. Mondom neki, hogy ide daru kell, ami megfogja és leteszi. Ezt nem lehet csak úgy kipakolni, több tonnás egy ilyen szerkezet. Például egy gyalupad, egy akkora gyalupad, mint ide a fal, fémgyalu, esztergapad. Elkezdett szitkozódni. Azt mondja, azonnal le kell dobni. Csinálja azonnal a jelentést, hogy szabotálják a munkát. Le kellett dobni a vagonról. Az persze szépen legurult, tört-zúzott, és leért a töltés aljába. Jött a következő szerelvény, és a következőt is rágurítottuk. Úgyhogy a végén egy irtózatoss nagy ócskavas halmaz lett – a szívünk fájta érte, majdnem sírtunk, mikor láttuk ezeket a gyönyörű gépeket, vadonatúj gépeket összetörve, összezúzódva. Aztán amit lehetett, azt lopták. Villanymotorok, ököl nagyságú villanymotoroktól kezdve ház nagyságú villanymotorokig jöttek, a nagyobbakat oda kellett dobni a többi közé, a kicsiket meg ellopták az oroszok. Vésőt, reszelőt, szerszámokat.

Egyszer malomban is kellett dolgozni, és magyarázta a malomnak a vezetője, hogy itt van egy 2 méter magas halom összerakva, rozs volt éppen vagy árpa, és bele volt szúrva egy óriási, 1,5 méteres hőmérő. De egy ekkora hőmérő. Mondja nekem a vezető, hogy

figyeljem a hőfokot. Amikor eléri a 80 fokot, akkor át kell lapátolni, hogy hűljön. 80 foknál! Akkor már befülledt az egész. Nem szárítottak ki semmit, hanem úgy, ahogy volt, be a raktárba. Ebből lett az a nyúlós kenyér. Ha az ember falhoz csapta, ott maradt. Valóban, egy adag kenyér akkora sem volt, mint az öklöm. Mert annyit kaptunk. 60 dkg kenyeret kaptunk. Mert 2,40 kg volt egy kenyér hivatalosan, és azt kellett négyfele vágni, és abból 60 dkg volt a napi fejadag. Ha valaki be akarta a kenyeret osztani, hogy legyen reggelre, délre, estére, akkor háromfele vágta, és betette két részét a kenyérzsákjába, és azt napközben ellopták tőle. Általában az volt a biztos, ha az ember reggel megette. Az már nem vész kárba.

3 évig hitegettek bennünket a szabadulásról. Az elején rögtön azt mondták, hogy nemsokára hazamentek. Jó, jó. Aztán csoportokat válogattak ki közülünk, nem tudom, hogy mért. Tudniillik Lembergben volt öt vagy hat tábor. Kisebb-nagyobb táborok. És egyikből a másikba vitték az embereket. Valószínű, ennek is volt valami oka, hogy ne barátkozzanak túlságosan össze, nehogy valamilyen fogolylábadást vagy szökést csináljanak, vagy ehhez hasonlót. Mi azt hittük, hogy ők mennek haza, és irigykedtünk rájuk, aztán kiderült, hogy vagy ők kerültek vissza, vagy mi kerültünk utána abba a táborba, ahol ők voltak. Szóval ez egy hitegetés volt. Akkor sejtettük már, hogy talán már jövünk haza, amikor a táborban egy óriási takarítást rendeztek, és akkor már alig volt őr a táborban. Mondták, hogy ki kell hordani a táboron kívül levő szemétdombra a szemetet, és oda már kimehettünk magunktól. Nem volt kísérő. Máskor mindig csak kísérővel mehettünk bárhova. De voltak olyan kedves dolgok is, hogy a 21 éves születésnapomon jöttünk az utcán egy kis csoporttal, és egyszer csak odalép hozzám egy lengyel asszony, és kérdezi, hogy: magyar, magyar, magyar? És kezembe nyom egy kilós húskonzervet. Az volt a vacsoránk akkor. Volt egy barátom, akivel nagyon jóban voltunk. Sajnos, ő a háború után visszament Pestre, és soha többet nem hallottam róla, hogy mi lett vele. Ővele megosztottuk a húskonzervet, vettünk még egy kenyeret, megettük a vacsorát, és jól aludtunk.

Az ember mérhetetlenül sokat bírt enni akkor, mert annyira ki volt éhezve. Hihetetlen sokat meg bírt enni az ember úgy, hogy nem érezte, hogy evett, hogy jóllakott. Volt olyan, akivel

csináltak ilyen rossz tréfákat a szakácsok, hogy azt mondták: „Ugye nem fogsz tudni megenni egy vödör levest?” Sűrű levest. Megette. 10 liter levest. És nem lett tőle semmi baja.

Amikor jöttünk haza, bennünket Debrecenben Rákosi fogadott... Ez a megtiszteltetés ért bennünket, de ezért másfél napig álltunk Tuzsér környékén, félretolva egy vasúti vágányra. Már akkor nem voltak örök velünk. Jöttek a falusiak, látták, hogy itt egy éhező társaság, és hoztak ennivalót. Volt olyan – emlékszem rá –, hogy egy jó kiló vagy másfél kilós szalonnát meg egy kenyeret nyújtottak fel. Valaki megfogta mind a kettőt, berohant a vagon sarkába, leült, és senkit nem engedett maga mellé. Megette az egy kiló szalonnát meg az egy kenyeret, és másnap ott temették el a temető árkába. Belehalt.

Külön dolog, hogy a munkaképességünket hogyan ellenőrizték. Először is ránk néztek, de úgy, hogy teljesen meztelenül kellett elvonulni orvosok, orvosnők között, és valamelyik belecsípett az oldalunkba, és kihúzta a bőrt. Ha a bőr úgy maradt 3 vagy 4 cm-re, akkor kiírtak bennünket, hogy ez disztrófiás. Volt ennek több fajtája, hogy milyen minőségben van az illető, hogy mennyire munkaképes vagy munkaképtelen. De akinek úgy maradt a bőre, az azt jelentette, hogy már nem volt ereje szinte járni se. Akkor azt félrerakták esetleg, vagy a táborban maradhatott pár napig vagy egy hétig, vagy berakták egy külön javítólágerbe. Én egyszer voltam egy ilyen javítólágerben, annyira leromlottam, hogy nem volt jártányi erőm se. Az első emeleten laktunk, és én úgy tudtam fölmenni az első emeletre, hogy minden harmadik lépcsőfoknál le kellett ülni, pihenni, aztán újra 3 lépcsőfok, újra lepihenni. Így mentem fel az első emeletre... Nem adtak jobb kosztot ott se, de talán valamivel többet. De nem kellett dolgozni. Na, még volt egy, az, hogy kaptunk hol rendszeresen, hol rendszertelenül cukrot. Egy kávéskanál cukrot naponta, és az tartotta sokszor bennünk a lelket. Így mondom. Annak azért tömény kalóriaértéke volt.

A legborzalmasabb volt, amikor valaki szenvedélyes dohányos volt. A dohány és az ennivaló valuta volt. Dohányért mindent megadtak. Volt, aki 5 szál cigarettáért egész napi kosztját kész volt odaadni. Csak hogy dohányozzék, inkább nem evett. És így éhenhaltak emberek emiatt, mert dohányosok voltak.

Ahogy mondtam is, én mindenhova jelentkeztem, és mivel németül is tanultunk a gimnáziumban, a németekkel megértettem magamat. Egyszer német festők, szobafestők mondták, menjek már hozzájuk segíteni, mert szükség van a segítségre. Kiderült, hogy többemeletes GPU-s székházat kellett átfesteni, de úgy, hogy a tetőtől kezdve minden szobát, alul egész a földszintig, az alagsort is beleértve. Egyszer valamiért leküldtek engem az alagsorba, hogy ott valamit javítani kell, csináljam már meg. Lemegyek az alagsorba, és a legnagyobb megrökönyödésemre látom, hogy az tulajdonképpen egy fogda, de úgy, hogy rácsos ketrecekben voltak az emberek, halásápadtan, láthatóan már hónapok óta csontvázak szinte, alig tudtak mozogni, sűrűn egymás mellett tudtak lefeküdni. Teljes döbbenet volt látni őket. Ott állt egy kis orosz katona, aki felvigyázott rájuk géppisztollyal. Szóba elegyedtünk egymással, elkezdünk beszélgetni, és elkezdő szidni a rendszerét, Sztálint, hogy: „Ez a pizok, aljas Sztálin! –Képzeld el! – Én szibériai vagyok, nem láttam a családomat három éve, ez itt tart engem ilyen galádságban.” „Fogd be a szádat – mondom –, én is Szibériába megyek veled. De te sem fogsz odakerülni vissza a szülőházadba, hanem máshova visznek el.” Döbbenetes volt, hogy ott Oroszországban a katonákat ennyire tudták csak rávenni Sztálin tiszteletére meg imádatára. És hát sokakkal találkoztunk, akik látták azért, hogy mik vannak. Irtózatoss pocsklás, meg hitvány munka, amit ott végeznek. De hát ez ment... És nem volt kiút. Fegyver elől nem lehet elszökni.

Teológiai tanulmányok és a segédlelkészi évek

Három év fogság után 1947-ben jöttem haza. Akkor nem vettek föl a gimnáziumba, ahova hét évig jártam. Valahogy októberben sikerült édesanyámnak a minisztériumból kapni egy engedélyt, hogy felvehessenek, és akkor úgy tudtam leérettségizni. És utána mentem a teológiára. A teológia 5 éves volt, azt jelenti, hogy 21-22 éves koromtól kezdve akkor 27 éves koromig kellett volna, járjam a teológiát, és addig nem volt szabad megnősülni teológusoknak meg segédlelkészeknek. Közben kikerültem segédlelkésznek, és adtak másfél év korengedményt, a fogságra való tekintettel. Le kell vizsgázni, de nem kellett bejárni, hallgatni az órákat.

Közben megismerkedtem a leendő feleségemmel. Az esküvővel azonban várni kellett. Előbb Ő került be a tudószanatóriumba, aztán ahogy felgyógyult... nyáron én lettem sárgaságos, úgyhogy ez is egy jó hónap volt, mire én kilábaltam belőle. Hogy ez mitől volt, én nem tudom. Én magam főztem magamnak segédlelkész koromban egy kis petróleumfőzőn ebédet, és lehet, hogy túl zsíros volt. Élelemhiány volt. Mindent jegyre lehetett kapni.

Másodéves teológus koromtól kezdve kezdtem kijárni Hajdúhadházra, szolgálatokra. Volt ott egy kis közösség, akik összejártak Bibliát olvasni, elcsendesedni, és annak lettem a vezetője. Vasárnap meg evangelizációs órák voltak esténként. A templom leégett, és az iskolában három iskolaterem egybenytva, ott hallgatták, de volt, amikor 500-600-an, 800-an voltak együtt egy ilyen alkalom alatt. Előttem teológusok jártak ki, és aztán mikor végképp rám került sor, harmadéves lehettem, attól kezdve rendszeresen én jártam ki. Nagyon jó kapcsolatom volt a Czeglédi Sándor professzorom apósával, aki ott volt esperes, de aztán hirtelen meghalt, és megindult egy lelkészválasztás. Kijelöltek, vagy meghívtak 10 vagy 12 lelkészt, és minden vasárnap egy lelkész prédikált. Akkor ennek megvolt egy csapata. Jött a következő, annak is megvolt egy csapata. A gyülekezet teljesen összezavarodott, és egymással veszekedtek az emberek. Akkor Péter János azt mondta egy kiebrudalt katonalelkésznek, aki esperesi rangban volt, dr. Dezső Lászlónak, hogy „te mégy ki Hadházra”. És ő kiment. Aztán szétnézett, és azt mondta, hogy rendben van, de csak akkor tudja vállalni a lelkésséget, ha én leszek a segédlelkésze. Hát így lettem harmadéves koromban úgynevezett exmittált segédlelkész Hajdúhadházon. De ez azt jelentette, hogy nekem be kellett pótolni a fél éveket, tehát két féléből kellett egyszerre kollokválni, arra készülni. Volt heti 27 vallásórám, a tanyákra kellett járni, szervezni az alkalmakat, ott bent szolgálni, áhítatokat tartani. Akkor már kint laktam ott, Dezső Lászlóék adtak egy kis szobát számomra.

Akkor harmadéve voltunk jegyesek. Akkoriban addig nem adták meg az engedélyt a lelkésznek a házasságkötésre, míg nincs egy gyülekezet, ahova megválasztják. A mi esetünkben az volt a helyzet, hogy jön haza Dezső László, a főnököm mosolyogva, és mondja: „Kaptál egy jó ajánlatot.” – „Na – mondom –, mi az a jó ajánlat, mondd már el,

légy szíves.” Nagyon jóban voltunk, baráti kapcsolatban voltam a főnökömmel. „Nézd, azt mondta nekem Bartha Tibor, hogyha a menyasszonyodat otthagysz, akkor Debrecen környékén kapsz egy nagy gyülekezetet.” Azért, mert „deklasszált társadalmi osztályból” való a menyasszonyom. Ez volt az akkori szöveg. Mondtam: „Laci bátyám, csak a jólneveltség tart vissza, hogy ne mondjak valami cifrát erre. Ne haragudj, de mondd meg a püspök úrnak, vagy üzend meg a püspök úrnak, hogyha én Istentől kaptam egy ígéretet, akkor azt egy emberi ígéretért nem fogom odaadni.”

Akkor aztán jött a betegség, a sárgaság, akkor már többé nem engedtek vissza Hadházra segédlelkésznek. Tudniillik az volt kitalálva, hogy Debrecenből minél messzebb kell mennünk lakni, lehetőleg 150 kilométeren túl. Először Makó környékét emlegették, aztán később összecsatolták a két egyházkerületet – a Tiszaninnenit, a Sárospatak környékét meg a debrecenit, a Péter János püspöksége alatt –, és akkor oda helyeztek el bennünket egy egészen kicsi gyülekezetbe. 180 lélek volt a gyülekezet létszáma mindössze. Ott kell nekünk lenni. Ez volt Selyeb, Szikszó közelében. Néztük a térképen, és nem találtuk meg, csak nagy nehezen. Különböző térképeket vizsgáltunk át. Száműzetésnek szánták, de mi nagyon jól éreztük magunkat ott.

„A vidéki száműzetés” - Selyeb

Elvittük apósomékat is Selyebre. Szárnyra kelt a többi gyerek, mert volt négy gyermek a családban. Mi voltunk az első jegyesek, de ők esküdtek meg előbb, mind a hárman. Úgyhogy aztán szétszóródtak, és mi maradtunk ott. A menyasszonyom maradt ott az édesanyjával. Mit lehet csinálni? Kiderült, hogy lesz egy kis szobájuk abban a régi, 150 éves vályogépületben, és ott meg tudnak lenni, így elvittük magunkkal őket. Ott voltunk 7 évig Selyeben, utána elkerültünk egy hármass gyülekezetbe Hernádbüd központtal, ahol állandóan motorozni kellett, télen-nyáron három falu között. Ez a három falu sem volt több mint 250 lélek összesen. Az egyikben 12 református volt. Volt egy temploma... Ott töltöttünk 5 évet...

Nem volt esély nagyobb helyre kerülni. Mert akkor az volt a módszer, hogy lelkészeket is próbáltak beszervezni besúgóknak. És nekem vannak dokumentumaim arról, hogy voltak III/III-as besúgók, esperesek, püspökök, lelkészek, akik rendszeresen jelentgettek rólunk, jelentéseket írtak – itt vannak a másolatok nálam. A lényeg az, hogy akit lehetett, akiben láttak egy kis értelmességet, azt be akarták szervezni, olyan formában, hogy addig-addig beszéltek vele, míg aztán el nem fogadta az egyházkormányzatnak az ideológiáját, mert ez nem teológia volt, hanem ideológia, és elkezdte hirdetni azt, hogy az egyház milyen nagyszerű, micsoda ragyogó úton jár, most jön el az Isten országa. Jó dolog a békeharc, meg a szovjet–magyar barátság, meg a Szovjetunió valóban a felszabadulást hozta... Én ezt nem csináltam, emiatt elég sok konfliktusom volt az egyházhatósággal. Érdekes volt, egyszer, amikor azt mondta nekem az egyházügyi hivatal egyik előadója, aki mindenkivel letegeződött, mert ő maga is pataki diák volt, és református kántortanító is: „Én nem értem, én nem értelek téged, akárkitől kérdezem a faluban, mindenki meg van veled elégedve, csak az egyházkormányzat nem.” – „Hát ez azért van – mondom –, mert nem értünk egyet teológiailag.”

1956

1956-ban született az első gyermekünk Selyeben. Abba a nagy nyomorúságba, abba a kicsi kis lakásba, ahol feleségem szüleinek a két ágya fért el, egy szekrény, aminek a háta mögött egy kis mosdóalkalmatosság volt betéve. Ennyi volt a szobabútor. Nem is volt bútorunk se. Nem is tudtunk volna nagy lakást berendezni. És ilyen szűk körülmények közt megszületett Ildikó '56-ban, '57-ben Anikó. Zoltán fiunk is ott született, 1960-ban.

Első szolgálati helyemen, Selyeben 180 lélek volt a református gyülekezetben. Nem volt nekünk semmi bajunk, de '56-ban volt egy érdekes dolog. Mert '56-ban ott is volt felvonulás, meg zászló, de én nem vettem részt a felvonulásban, direkt apósomra való tekintettel, nehogy valaki belekössön. Ennek ellenére mégis csak belekötöttek. Mert volt egy függetlenített párttitkár, ez gyötörte ott a népet. Ahogy szokták mondani: lesöpörte

még a padlásokat is, börtönbe zárta az embereket, elvitette a bútorokat. Szóval szörnyű volt a beadás korszaka. Akkor még ott nem volt téesz. És eljött '56, és az emberek nagy lelkesedéssel ünnepelték a szabadságot. Nem akarom ennek minden részletét elmondani, de lényeg az, hogy ezt a függetlenített párttitkárt el akarták fogni. De én tudtam, hogy ez a tanácsházánál rejtőzik, amelyik a falu szélén lévő kis kastélyban volt. Hallottam, hogy azt emlegetik, hogy hol a függetlenített párttitkár, vegyük elő és akasszuk fel stb., akkor gyorsan odarohantam a tanácsházára. Ott volt a rendőr is, akinek volt motorkerékpárja. Mondtam, tudom, hogy itt rejtőzködik ez az ember, azonnal ültesse a motorkerékpárra, és tüntesse el, menjenek el, mert én nem akarok vért látni a faluban. Úgy is volt, hogy elvitte a faluból földutakon valamerre.

Volt egy nagygyűlés ott, és elmondtuk a görög katolikus lelkésszel együtt, hogy nem kell bántani senkit, mert utána lesz úgyis mindenkinek a bírósági tárgyalása, aki valami bűnt tett. A bíróság eldönti, hogy mi legyen sorsa, de mi ne szennyezzük be a kezünket. Elkezdtek követelni, hogy osszuk ki a búzáat. Erre meg én mondtam, hogy szó se lehet erről, mert Budapesten akkor már harcok voltak, a budapestieknek szükségük lesz majd kenyérre, és mi meg tudunk adni. Az első éjszakát én fogom örködéssel tölteni a magtár előtt, hogy senki ne jöjjön. És úgy volt, hogy az akkori párttitkárral együtt örködtünk a magtárnál. Aztán megalakult a munkástanács, engem beválasztottak, és most tudtam meg, jó néhány évtized múlva, hogy erről külön rendőrségi jelentés is készült, hogy én a munkástanácsban benne vagyok Selyeben.

1957 márciusában két bőrkabátos fiatalember jelent meg a parókián, és mondták, hogy azért jönnek, mert azt hallották, hogy az én apósom szervezte a felvonulást. Mert október 24-én volt egy felvonulás kora reggel, és ezt onnan tudtam, hogy van, hogy hallottam a kiabálásokat. Minden reggel istentisztelet volt a templomban 8 órakor, a felvonulás meg valamikor reggel 7 óra előtt kezdődött el. És ott jöttek-mentek az emberek, végül követelték a zászlót, amit ki is kellett adni. Egy hatalmas zászlója volt a gyülekezetnek, amit az előző lelkésztől kaptak, és ennek a közepébe egy csodálatosan szép régi magyar címer volt behímezve. És ezzel a zászlóval vonultak fel aztán. Mondja ez a két fiatalember, hogy azt az információt kapták, hogy apósom szervezte a felvonulást.

Leültünk, beszélgettünk, aránylag jó idő volt. Gondoltam, kifaggatom őket, hogy mit tudnak ezek egyáltalán a dolgokról. És elkezdtem őket faggatni, hogy ismerik-e apósomnak a viselkedését a faluban. Hát hogyne, hát tudják, hogy minden vasárnap istentisztelet után leül az öregekkel, és beszélget a templom előtt velük. Mondom, miről beszélget velük, politizálnak? Nem, nem politizáltak, soha nem politizált apósom, hanem a földművelésről, meg erről-arról, különböző családi dolgokról beszélgettek, aztán mindenki hazament az ebédje mellé. És kérdezem, tudják-e, hogy apósom mikor szokott lefeküdni? Mondják, azt is tudják, mert látszik a faluban, hogy a szobájukban ég a lámpa egész későig, több mint 11 óráig, talán mikor apósom szalagokat festett, mert megfosztották a nyugdíjától, és abból tartotta el önmagát. Bibliai könyvjelzőszalagokat festett, templomokat, csodálatosan szépen tudta ezeket a dolgokat csinálni, anyósom meg ráírta a szöveget.

Ezt a két fiatalembert tovább faggattam, hogy mikor szokott felkelni apósom? Azt is tudják, hogy 9 órakor jön ki a házból, megy, a bizonyos helyre stb. Erre én rákérdezek: „És mondják meg, ha valaki 9 órakor kel fel, és jön ki, akkor hogy tudja megszervezni a fél 7-kor kezdődő felvonulást?” Nem tudtak erre mit válaszolni. De jellemző, naiv fiatalok voltak, szinte gyerekek, de beálltak a kommunista pártba... Közben apu pedig éppen jött be az árnyékszékről borotvátlanul, a hátán egy nagy körgallér, a hideg ellen, és hát tényleg olyan elesett állapotú volt, egyébként szellemileg jól bírta magát. Mondtam, hát itt az apósom. Ők sem beszéltek vele, én meg nem mutattam be, csak így messziről. Így néz ki egy ember, aki felvonulást szervez? Úgyhogy el is mentek, elmúlt teljesen ez a veszély.

A fiúnk születése után kerültünk át Hernádbüdre, itt öt évig voltunk. Mind a három gyerek a szikszói kórházban született. A nyolc általánost otthon végezték, mindegyik gyermek. A Debreceni Református Kollégiumban taníttattuk őket.

Huszonöt év Alsóvadászon

Akkoriban az volt az egyházi rend vagy szokás, hogy az egyházkormányzat jelölte ki az utódot mindig. Ha valahol egy lelkészállás megürült, vagy megürítették, a lelkészt elküldték valahova, akkor olyan lelkészt lehetett csak választani, akit az

egyházkormányzat ajánlott. Igen ám, csak hogy Koncz Sándor egy szenzációs koponya volt. Ha a püspök tartott egy három órás előadást valamiről, egy témáról, akkor ő fölállt, és 5 perc alatt ripityára zúzta az egész három órát. Azért rettegetek tőle mindenütt. Az esperesem tréfásan Koncoló Sándornak mondta, felkoncolt mindenkit teológiailag a tudásával. Koncz Sándor azt mondta az egyházügyi hivatalnak, a püspöknek meg az esperesnek, hogy: „Nézzétek, Alsóvadászon csak az lesz a lelkes, akit én fogok ajánlani a gyülekezetnek. Tehát senkivel ne próbálkozzatok, nincs semmi értelme, a gyülekezet nem fogja megválasztani, csak akit én ajánlok.” Mivel én szomszédja voltam, nagyon jól ismert, nagyon jó barátságban voltunk, így aztán engem ajánlott a gyülekezetnek megválasztásra. Ismertek engem, többször szolgáltam én ott, úgy kerültünk aztán Alsóvadászra. Az abaúji egyházmegyének egyik legnagyobb gyülekezete volt. Ez egy nagyobb lélekszámú település Miskolc közelében, 1200 lelkes. Itt töltöttünk 25 évet.

Ez egy hosszabb lélegzetű szolgálat volt, de nagyon jól éreztük magunkat, nagyon szerettük a gyülekezetet, és a gyülekezet is szeretett bennünket. Összetartó gazdaréteg volt ott, és a szegényebb emberek sem voltak kizárva a gyülekezeti életből. Volt egy híres férfikórusa a gyülekezetnek – mikor mi ott voltunk, akkor volt 130 éves –, egy régi, még a 19. századból fennmaradt, 1859-ben alakult tekintélyes férfikórus, versenyeket nyertek a környéken. Ez mint egy összetartó erő volt, a gyülekezetnek a bázisa. Aztán én lettem a kórus vezetője, mert közben a kántortanító elköltözött a faluból családi ok miatt.

Jellemző a falura, hogy a tanácselnök mondta egyszer: „Tetszik tudni, én minden temetésen ott vagyok. Templomba nem szabad nekem menni, mert benne vagyok a pártban, de a temetés, az nincs megtiltva.” Na, és akkor a tanácselnök mondta, akivel nagyon jó kapcsolatunk volt, a felesége minden vasárnap járt a templomba, és mondták is neki. „Mit csináljak az asszonnyal – mondja – váljak el tőle?” Úgyhogy aztán intettek, hogy bolond ez az ember. És azt mondja nekem egyszer ez a kedves ember, hogy „Tetszik tudni, nekem minden hónapban kell a tiszteletes úrról egy jelentést írni. Én olyan jelentést írok, hogy azt aztán tehetik, ahova akarják, abból aztán nem tudnak semmit kiolvasni.” Ez ilyen apróság a falu közéletéről. Sikerült olyan közéletet kialakítani, annyira becsülték az emberek egymást, párttagok és nem párttagok egyaránt, hogy egyszerűen a párttagságról

senki nem vett tudomást, hogy ki a párttag, ki a nem párttag.

De volt egy nagyon érdekes dolog, egy templomrenoválás, amikor odakerültünk, a templomnak a belső világítását fel kellett teljesen újítani. Hatalmas, csodálatosan szép csillárokat tervezett Füle Lajos barátunk, aki városépítész-mérnök volt, ő megtervezte a csillárokat. Műemléktemplom volt, hát a műemlékesekkel egyeztetni kellett. Mondják a műemlékesek: ki fogja ezt megcsinálni? – itt milliméter pontossággal kell beállítani a vasanyagot, és így tovább, a terv, az nagyon fontos. Mondom nekik nevetve: „Tudjátok, ki fogja megcsinálni? – a párttitkár és annak a sógora a Tsz. elnök engedélyével. A téesz adja hozzá az oxigént, a vasat megvesszük mi, ők pedig megcsinálják társadalmi munkában.” És tényleg, munkaidő után nekifogtak, és órákon át, sokszor éjfélig csinálták. És amikor készen lett, a műemlékeseknek elállt a lélegzetük, hogy ilyen szép lett. Ilyen szépet! Úgyhogy azt mondta, rakd el a dossziét, a tervrajzot, mert ezt tovább fogjuk ajánlani, és tovább is ajánlották, más középkori templomokban világítótestnek.

Korábban még hozzácsatoltak két falut Alsóvadászhoz. Mert túl kicsi volt a falu egyik helyen, ahol meghalt a lelkész, a másik helyen elment. Volt, hogy egy vasárnap négy-öt szolgálatom volt, és körülbelül 12 kilométereket kellett autózni egyik faluból a másik faluba télen is. Autózni! Azért mosolygok most ezen, mert nekünk nem lett volna pénzünk autót venni. Viszont tudták azt külföldi atyafiak, akiknek itt volt jó kapcsolatuk egy régi, idősebb evangélistával, hogy hogyan tudnának segíteni itt a szolgálatokban. Ennek az idősebb lelkésznek, aki országosan ismert nevű ember volt, azt mondták, ők adnak autót, hogy könnyebben mozogjon. Azt válaszolta, ő cukorbeteg, már nem vállalkozik arra, hogy autót vezessen. Viszont van egy fiatalabb kolléga, őt ajánlaná, ő tud is vezetni. Így kaptunk autót Hollandiából, ott egy baráti kör csinált gyűjtést, összedobták a pénzt. Nekik az nem volt olyan megerőltető, mint nálunk lett volna. Viszont az államnak meg nagyon jól jött, hogyha valutát küldtek.

Egy idősebb ember volt, aki ezt szervezte, elmondtam, hogy küldjék a feleségem nevére, mert ő nincs állásban, csak háztartásbeli. Viszont én, mint egyházi ember, nem kapnék, mert nem grata persona [kedvelt személy – *a szerk.*] vagyok az egyházi vezetőség előtt. Ő

elment, és Asztalos Zoltán református lelkipásztor számára a pénzt a zsinaton keresztül küldte. Már a zsinatnál felkapták a fejüket, elvágta a szálát, úgyhogy hozzánk az autó soha nem érkezett meg. Viszont jött az érdeklődő levél Hollandiából, hogy megvan-e az autó, örülünk-e neki. Mondtuk, hogy itt nincs semmi, híre-hamva sincs, még értesítés sincs róla, pedig akkor úgy volt, hogy egy hónapon belül a valutával kifizetett autót megkapta az illető. Erre fel utánanéztek, hogy mi van, ekkor meg ekkor adták fel, és nem érkezett meg. Kiderült a végén, hogy azt már a zsinatnál elirányították egy dunántúli espereshez, aki egy vonalas ember volt, aki nagyon jól tudott bólogatni, és ő kapta meg azt a járművet. Wartburg volt. Akkor csináltak egy második gyűjtést, de megfogadták azt, amit már előre megmondtunk nekik, hogy csak ne az én nevemre, hanem a feleségemére küldjék. Az ő nevére jött, a tanácselnök aláírta, semmi kifogása nincs ellene, rendes állampolgár, jöhet az autó, küldhetik.

Ez volt 1970-ben. 1978-ban parókiaépítés volt. Mert a parókiánk, a lelkészlakásunk, az egy 150 éves vályogépület volt, de műemlék volt, és nem volt szabad hozzányúlni, szóval bonyolult lett volna ezt bármennyire modernizálni, többbe került volna, mint egy új épület. Végül kiderült, hogy egy új épületet kell építeni, de ezt maga a presbitérium mondta. Én kérdeztem tőlük, hogy körülbelül mennyibe kerül egy ház, mert akkor még falun aránylag sokan építkeztek. Alsóvadászon sok új ház épült. Azt mondták, körülbelül 300 ezer forint, hogyha van hozzá elég munkaerő. A rokonságból összeadódik, csak a szakmunkát meg az anyagot kell megfizetni. Azt mondták erre a presbiterek, hogy egy parókia meg kétszer olyan nagy kell, hogy legyen, mint egy családi ház, tehát 600 ezer forint. De viszont kell hozzá központi fűtés, modernizálás, az 200 ezer, tehát 800 ezer forintból meg tudjuk építeni. Azt mondták, szégyellhetné magát az alsóvadászi gyülekezet, hogyha ennyi pénzt nem tudna összerakni két év alatt.

Megindult az építkezés, és a feleségemnek volt egy nagyon kedves, így mondom, anyai barátnője, idősebb hölgy Hollandiában, akivel leveleztek, és nagyon jó barátságban volt, meg is látogattuk őket, amikor kint jártunk egyszer Hollandiában. Egyszer csak ír egy levelet tavasszal, hogy hallotta, szükség van központi fűtésre, ő elintézte, hogy a holland egyházi segély tanács kiutal nekünk 5000 guldent erre a célra. Ami óriási ajándék volt. Én

rögtön írtam, hogy arra kérjük, minden ügyiratról küldjenek másolatot. Akkor már volt tapasztalatunk... Eltelnek a hónapok, és jönnek a levelek, hogy megkaptuk-e már a pénzt. Semmi tudomásunk nincs róla. Végül aztán nyár közepén kiderült, hogy van egy barátunk, akinek a kislánya a Nemzeti Banknak azon az osztályán dolgozik, ahová a külföldi pénzek bejönnek, és megnézte, hogy május másodikán megjött az 5000 gulden ilyen címen, hogy református parókiaépítés, Alsóvadász és pontos cím, Asztalos Zoltán lelkész címére. A pénz, az sehol, a bankból a pénzt átutalták a Zsinatnak. Megint írtunk egy levelet, hogy most már igazán küldjék meg az iratmásolatokat. Mindet megküldték, én azt beterjesztettem, és októberben kaptuk meg a pénzt... Hát, ha ezt nem csinálom, akkor ma sem kaptuk volna meg.

1978-ban templomrenoválás volt nálunk, és akkor fejeződött be, kétéves munka után. Egyszer csak kapunk egy levelet Hollandiából, hogy egy lelkészcsalád Venloba meghív minket két hétre. Fizetik az útiköltségünket stb., csak intézzük el az útlevelet. Beadtuk az útlevelet, és visszajött a válasz, hogy nemzetbiztonsági szempontból nem ajánlatos a kiutazásunk, fellebbezni lehet. Jól van akkor, nem fellebbezünk, minek, semmi értelme, úgylis visszautasítják. Előzőleg volt nálunk egy rendőrtiszt, akivel elég jó beszélgetésünk volt, az is be akart engem szervezni, de nem sikerült. Ez a rendőrtiszt megjelenik a kapunk előtt, akkor állt meg a gépkocsijával. Kilépett, azt mondja, "Uram, csak annyit mondok önnek, hogy azonnal adja be az útlevél iránti fellebbezését." És eltűnt. Mondom a feleségemnek, hogy mi akar ez lenni? Ez csapda vagy beszerzés? Isten kezében vagyunk, hát beadjuk. Beadjuk a fellebbezést, és megkapjuk az útlevelet. Előzőleg beszélni kell a rendőrrel, és kioktatott, hogy mire vigyázzunk stb.

Kimentünk, és visszajövet kérte, hogy utána megint jelentkezzem nála beszámolni, hogy milyen tapasztalataim voltak Hollandiában. Beszámoltam, hogy voltunk a tengerparton, meg láttuk ezt, meg láttuk azt, szóval semmiféle érdekességet, csupa indifferens dolgot mondtam el neki. Azt kérdezi tőlem: „És tudják önök, hogy hogyan jutottak ki Hollandiába?” Mondom, ön mondta, hogy fellebbezzük meg a visszautasítást, és megfellebbeztük. Hát az nem olyan könnyen ment, feleli. Az úgy történt, hogy amikor az útlevélekérelmet le kellett adni, az esperesen, a püspökön keresztül a rendőrségen át

mindegyik ráírta a véleményét, még a püspök is. A püspök önről egy nagyon jó véleményt írt. De ennek ellenére, mikor beküldte hozzánk az ön útlevélkérelmét, betelefonált, hogy ennek ellenére ne adják meg az útlevelet. Erre nem adtuk meg az útlevelet, de a lehetőség ott volt a fellebbezésre. Közben a püspök kiment Amerikába egy hónapra, ön megfellebbezte. Képzelve el, mikor visszajött a püspök, bennünket vont felelősségre. Mi lesz, ha nem jönnek vissza? Mosolyogtam magamban. Akkor hirtelen rám kérdez: egyébként miért jöttek vissza? Elkezdtem kacagni. Mondom, tudja, miért kacagok? Azért, mert most jut eszembe először az egész ügygel kapcsolatosan, hogy kint is lehetett volna maradni. Mert se előtte, se alatta, se utána nem volt eszünkbe se, hogy kint maradjunk, három gyerekünk van itthon, alig vártuk, hogy lássuk őket. Egyébként is, mondtam, Hollandia nagyon szép ország, de nem bűvölt el bennünket, nem szeretnénk ott lakni. Isten bennünket ebbe az országba hívott el, és ebben az országban akarunk élni. A püspök dohogott, még az esperes is úgy fogadott engem, hogy „én tudtam, hogy ti haza fogtok jönni.” Hát mondom, ki tudta másképpen?

Utána a feleségemet meghívták, illetve meghívtak mindkettőnket újra, egy vagy két év múlva Hollandiába a barátaink. Persze nem kaptuk meg az útlevelet, csak a feleségem kapta meg, de feltűnően hosszú idő után. Erre azt mondtam, akkor most már a püspökkel kell beszélni, mert ha én most beadom az útlevelet, annak az okmánybélyege az is csak pénz, minden fillér érték. Bementem a püspökhöz, és azt mondja nekem a püspök: „Tudod, a feleséged az háztartásbeli, nem tudtuk megakadályozni, hogy az útlevelét megadják, de te nem mehetsz.”

Én megkértem 2007-ben a rólam szóló III/III-as iratokat, és az volt a megdöbbentő tapasztalásom, hogy lelkész, esperes, püspök jelentett engem föl, illetve írt rólam jelentést; és azt is kiadták, hogy kik voltak, szóval nemcsak a fedőnevüket, hanem a valódi nevüket is kiadták. És ezek egyházi emberek voltak.

Tulajdonképpen nekünk kétfrontos harcot kellett vívni, hogy a gyülekezettel legyünk normális kapcsolatban, ugyanakkor viszont éles ellentétben voltunk az egyházi előjárókkal... Az egyház lett ellenségévé saját magának, az ébredésnek és az ébredés

embereinek. Mi az egyházon belül szabadon tudtuk elmondani a teológiai véleményünket, de csak azt mondtuk el, amiben nem egyeztünk a hivatalos teológiával. Később megalakult az egyházon belül egy mozgalom, lehetőség volt, hogy teológiai szakkonferenciákat tartottak, hol Budapesten, hol Debrecenben.

Éppen Debrecenben volt egy ilyen teológiai szakkonferencia, én magam is rendszeres tagja voltam ennek a konferenciának, egyik szektorában. Jó néhányan voltunk barátok meg debreceni ismerősök, atyafiak. Megbeszéltük, hogy egy este összejövünk egy barátunknak a debreceni lakásán, és ott beszélgetünk. Erről a találkozásról hozott nekem egy komplett jegyzőkönyvet a rendőrnnyomozó. Minden le volt benne írva... Kiderült később, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei rendőrkapitányság egyházi osztályának a vezető embere volt. Pontosan leírta, akik együtt voltak, volt köztük atomkutató, kutatóorvos, mérnök, meg néhány lelkész. Tizenketten lehettünk. Lényeg az, hogy pontosan le volt írva, hogy miről beszélgettünk, ki miről nyilatkozott. Nem volt aláírás. Én tényleg szorongva olvastam végig, hogy erre mit lehet válaszolni. A Bibliában meg van írva, az Úr Jézus azt mondja, hogy „abban az órában, mikor hatalmasságok elé visznek, akkor megmondom néktek, hogy mit válaszoljatok”. Tényleg megkaptam ezt a választ, mert azt mondtam visszaadva szinte rezzenés nélküli arccal a papírt, hogy „Mi ebben a probléma?” Erre ő jött zavarba, és mondja nekem, hogy ez egy illegális összejövétel volt. Mondom: „Nem, uram, ön téved, ez nem egy illegális összejövétel volt. Ez egy baráti találkozó volt. Ezek az emberek évtizedek óta, diákkoruk óta barátságban vannak egymással, és összejárnak, és össze is fognak ezután is járni természetesen. Van ebben az jegyzőkönyvben olyan mondat, ami zavarja az államot, vagy ami államellenes lenne? Beszélgettünk államellenes dolgokról?” Mondja: „Nem, de van benne egy mondat, hogy az ifjúságról beszélgettek.” – „Na – mondom –, nézze, önöknek nem fáj az ifjúság sorsa? Nekünk is fáj, meg mindenkinek az országban. Hogy mi lesz a jövő generációval, jövő ifjúságával?” Végül nem tudott mit mondani. Mondtam: „Nézze, hadd mondjam el önnek azt, hogy mi ezt a baráti kört meg fogjuk a jövőben is tartani. Amikor alkalom adódik, összejövünk, és ebbe senkinek beleszólást nem engedünk, mert nincs olyan állami törvény, ami betiltaná a barátok találkozását. Önnek is vannak barátai, másoknak is, mit csinálnak, isznak vagy kártyáznak, vagy Bibliát olvasnak, teljesen mindegy. Lényeg az,

hogy a barátok összejöhetnek.” Hát erre nem tudott aztán semmit sem szólni. Aztán kicsit szemtelenül mondtam neki: „Nézze, hogyha ön kíváncsi arra, hogy ezeken a baráti találkozókön milyen beszélgetés folyik, akkor ne ilyen aljas módszerekkel dolgozzanak, hanem ha ön bejelenti, a legközelebbi baráti találkozóra önt is meg fogjuk hívni.”

Aztán a '70-es, '80-as években már enyhültek a viszonyok. Én tulajdonképpen az evangelizációt, az evangélium hirdetésének kegyelmi ajándékát kaptam. Azt, hogy embereknek elmondani, hogy ki volt Jézus Krisztus, mi a megváltás, mi a bűnbocsánat, hogy kaphatunk békességet, és hogyan békített meg Isten magával bennünket Jézus Krisztus keresztye által. Én ezt kaptam, hogy ezt mondjam el. Én így jutottam el ide, és ezt akartam, és ezt hirdettem egész életemen keresztül. Persze ez nem illett bele abba a sablonba, amiben gondolkodtak az akkori egyházkormányzók. Vagy esetleg azok a lelkészek is, akiket esetleg „békepapoknak” vagy „vonalas papoknak” neveztek, akik hirdették a szocializmusnak a nagyszerűségét, a Szovjetunióval való nagy barátságunkat stb. Én inkább hallgattam, csak az evangéliumot mondtam, és ebbe nem tudtak belekötni. Mondom, én erre tettem esküt. Az evangéliumot fogom hirdetni, én nem tudok, és nem is akarok mást!

Hát ilyen időket éltünk... de a szolgálatainkat végeztünk, nemcsak a gyülekezetben, hanem a gyülekezeten kívül is, és rengeteg olyan kapcsolatunk volt az országban szerte, ahol úgynevezett hívő emberekkel kapcsolatban voltunk. Elmentünk őket meglátogatni, akkor összejöttek többen, sokszor egész sereg jött össze, volt olyan, hogy kereszttelők, temetések, esketések alkalmával egy óriási csűr megtelt vendégekkel, és ott formális istentisztelet volt. Ilyen alkalmak voltak, de ezt mindig az egyházi vezetőség fújta fel, és próbálta megkérdőjelezni, hogy szabad-e ilyet csinálni. Mert voltak olyan egyházi törvények, amik teljesen ellenkeztek a mi lelkészi eskünkkel. Ezeket nagyon nehéz volt végigélni meg átszenvedni. De ettől függetlenül mi mindig szívesen csináltuk a magunk munkáját. Sokszor nem törődtünk azzal, hogy mit csinál az egyházi vezetőség.

Nyugdíjas évek

A háborús időkben feleségemmel mindketten reumát kaptunk, ezért rendszeresen jártunk Hajdúszoboszlóra a fürdőbe. Régi ismerőseink szívesen adtak szállást. Amikor közeledett a nyugdíjazásom ideje, foglalkozni kellett azzal is, saját lakásunk legyen. Úgy terveztük, hogy a nyugdíjas korunkat Hajdúszoboszlón, egy kertes házban töltsük. A '80-as években kerestük a megfelelő telket, amíg végre sikerült egyet találni. Mivel a ház rajta régi vályogépület volt, újat kellett építeni helyébe.

Az átírásnál kiderült, hogy egy rendelet szerint, ha valaki ilyen esetben a régi épület helyén újat épít, elengedik az átírási illetéket. Mi ezt a megoldást választottuk. Mivel a nyugdíjas korig bőven volt még időnk, nekifogtunk az építkezésnek. Ehhez kölcsönt kellett felvenni, amit 30 évig kellett volna törleszteni. Alig törlesztettük azonban néhány évig, amikor '90-ben az országnak szüksége volt pénzre. Jött egy rendelet, hogy ha valaki a kölcsön felét kifizeti, a másik felét elengedi az állam. A család összefogásával sikerült a kölcsönt rendezni, így adósság nélkül jutottunk egy új épülethez.

Mivel a '80-as években enyhültek a politikai és egyházi viszonyok, lehetőség volt egyesületek, új, polgári szervezetek alakítására, amelyeket 1950-ben mind megszüntettek. 1989-ben így alakult meg a Biblia Szövetség, az országosan kiterjedt baráti kapcsolatok alapján. Ennek a szervezetnek előbb alelnöke, majd néhány év után elnöke lettem. A Szövetség lapja a Biblia és Gyülekezet. Ebben az évben léptem kapcsolatba a németországi Fekete erdőben, Bad Liebenzellben lévő Liebenzelli Misszióval. A magyar Molnár Mária ennek a Missziónak munkatársaként végzett 15 évig missziói munkát Új Guineában. (1953-ban a japánok ölték meg, a holttestét a tengerbe dobták.) A Misszió elnöksége megbízott kettőnket feleségemmel, hogy hazánkban képviseljük a Liebenzelli Missziót és ápoljuk Molnár Mária misszionárius emlékét. Kiadhattuk Spener *Pia desideria* (Istenfélő kívánságok) című, 1675-ben megjelent egyháztörténeti jelentőségű könyvét, először magyarra fordítva. Missziói lapunk (Külmissziói Híradó) kiadását is megkezdtuk. Néhány év múlva megalakult a Liebenzelli Misszió Molnár Mária Alapítvány, közhasznú szervezetként. Hosszú éveken át én voltam a Kuratórium elnöke. Most Ecuadorban és

Zambiában működik az alapítvány által kiküldött magyar misszionárius.

Kapcsolatba kerültem a Biblia Szövetség nevében az egész Németországra kiterjedő Gnadauer Gemeinschaft – a német hívő közösségeket összefogó – szervezet vezetőségével, akik rendszeresen meghívtak az éves konferenciájukra. A német Bibelbund konferenciáin is részt vehettünk. A Liebenzelli Misszió háromévenként, a világ más és más országaiban tartott konferenciáira is hivatalosak voltunk. 2002-ben, Tahiban az alapítványunk szervezte meg a világtalálkozót.

90-ben mentem nyugdíjba. Több ok miatt, főleg azért, mert annyira megsaporodtak a szolgálataim. Akkor lehetett menni Kárpátaljára, Erdélybe szabadabban, és oda járogattunk, oda szerveztem különböző szolgálatokat, sok helyet látogattunk meg, tolmácsolással foglalkoztunk. Misszionáriusok mentek, és akkor én tolmácsoltam őket, még a kolozsvári teológián is. Ezeket a dolgokat csinálni kellett, de egyszerűen már nem bírtam a gyülekezeti munkát ellátni emiatt, mert szinte állandóan úton voltam. Az igények növekedtek ilyen tekintetben.

Kárpátalján nagyon kevés lelkész volt, segítségükre tudtunk lenni. Ezt a munkát is egy évtizedig én szerveztem, egyetértésben az ottani egyházi vezetőkkel. Volt, amikor egyszerre húszan mentünk át, és evangelizációs heteket tartottunk. Ilyenkor minden nap 2-3 gyülekezetben kellett igét hirdetni, az ott szolgáló lelkész körzetében, délelőtt, délután és este, mindenütt zsúfolt templomokban. Erdélyben is több helyen végeztem ehhez hasonló szolgálatot. Berekfürdön, az egyházi üdülőben évente több csendeshetet szerveztem. Különböző helyeken pedagógusok részére konferenciákat hívtam össze. Ezek mellett több missziói jellegű szervezet is létrejött, amelyeknek alapító vagy vezetőségi tagja voltam: iszákosmentő misszió, börtönmisszió, Evangéliumot Minden Otthonban misszió. Kb. tíz évvel ezelőtt adtam át ezeket a szervezéseket fiatalabbaknak, de még ma is besegítek az alkalmakon, ha szükséges.

Elégé mozgalmas éveket éltünk nyugdíjas korunkban is...

Fényképalbum

A fénykép címe:	Édesanyám
Interjúalany neve:	Asztalos Zoltán
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1970-es évek eleje
Kulcsfigura:	Asztalos Zoltánné, sz. Naczinszky Ilona

Édesanyám, S. Naczinszky Ilona szülei a Felvidékről származtak. Nagyapámnak, az ő édesapjának lengyelek voltak az ősei. Lengyelországból egy forradalom idején menekültek át Felvidékre – a 19. században, gondolom –, és ott telepedtek le, Az ő édesanyja pedig, az tulajdonképpen szlovák származású volt, Novák Zsuzsanna. Úgy aztán a vasútnál volt alkalmazásban nagyapám, de egy idő után nyugdíjba ment egészen korán. Debrecenbe költöztek, és ott egy nagy szőlőt telepítettek. És attól kezdve szőlővel foglalkozott, bort állított elő, és azt adta el. Abból éltek.

A fénykép címe:	Édesapám
Interjúalany neve:	Asztalos Zoltán
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1970-es évek eleje
Kulcsfigura:	Asztalos Gyula

Édesapám vasúti tiszt volt eredetileg, nagyapám kádármester volt. Édesapám éveken át a vasútnál dolgozott, Zágráb környékén teljesített szolgálatot éveken keresztül. És amikor 1925-ben nagyapám meghalt, akkor ő kénytelen volt átvenni a kádár mesterséget, mert annyi anyag volt felhalmozva, azt fel kellett dolgozni, és attól kezdve ő, mint kádármester végezte a munkáját, és kereste a kenyerét.

A fénykép címe:	A Bethánia ifjúsági konferenciáján
Interjúalany neve:	Asztalos Zoltán
A fénykép készítésének helye:	Alcsút
A fénykép készítésének éve:	1948
Kulcsfigura:	Asztalos Zoltán

1948-ban készült, amikor Alcsúton volt egy nagy ifjúsági konferencia a Bethánia keretében, ahol több mint 3000 ifjú volt együtt. Mi elmentünk sétálni egy délután a József főherceg birtokán, és ott készült ez a kép.

A fénykép címe:	Érettségi képem
Interjúalany neve:	Asztalos Zoltán
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1948
Kulcsfigura:	Asztalos Zoltán

Ez érettségi körüli képem, amikor a debreceni Református Gimnáziumban le tudtam érettségizni. Hozzá kell tenni, hogy hadifogság után, mikor hazajöttem, nem kaptam se állást, se nem vettek fel a gimnáziumba. Hátra volt az utolsó évem az érettségi előtt, és amikor október közepén ide jutottam egy konferencián, akkor Isten megmutatta, hogy a teológián van a helyem. Akkor indultam el, akkor felvettek érdekes módon a gimnáziumba. Ennek is van egy története. Édesanyám felment az Oktatásügyi Minisztériumba, és onnan kapott egy levelet, amelyben a püspököt, Révész Imre püspököt bízzák meg, hogy tartsa a szemét rajtam, és akkor felvehetnek a gimnáziumba. Féltek, hogy valami kommunista mótelyt hoztam Oroszországból. Ez '47 végén volt. '48-ban érettségiztem, és akkor rögtön a teológiára jelentkeztem.

A fénykép címe:	Esküvői képünk
Interjúalany neve:	Asztalos Zoltán
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1954
Kulcsfigurák:	Asztalos Zoltán, Toókos Ildikó

1954. május 9-én volt az esküvőnk – négy év várakozás után, négy év jegyesség után – a debreceni Nagytemplomban. Egykori lelkészem, főnököm Hajdúhadházzól Debrecenbe került a Nagytemplomba, és ő esketett bennünket. Nagyon jó barátságban voltunk velük. Akkor már tudtuk, hogy hová kell menni, úgyhogy már az esküvő utáni vasárnapon bemutatkozó szolgálaton voltunk Selyeben, és akkor meg is választottak aznap lelkésznek oda.

A fénykép címe:	Vasúti igazolványképem
Interjúalany neve:	Asztalos Zoltán
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1948
Kulcsfigura:	Asztalos Zoltán

Ez a vasúti igazolványom. Számomra ez azért értékes, mert kevés képem van ahol lelkészi „egyenruhában” vagyok.

A fénykép címe:	Az alsóvadászi református kórus
Interjúalany neve:	Asztalos Zoltán
A fénykép készítésének helye:	Alsóvadász
A fénykép készítésének éve:	1970-es évek
Kulcsfigura:	Asztalos Zoltán (karnagy)

Az alsóvadászi református kórus 130 éves dicső múltra tekintett vissza. Véletlen folytán lettem a kórus karnagya. A korábbi karnagy elköltözött a faluból, így hárult rám ez a feladat. Bár nem volt ilyen képzettségem, mégis sikerrel és örömmel vezényeltem ezt a lelkes közösséget.

A fénykép címe:	Édenkert Alsóvadászon
Interjúalany neve:	Asztalos Zoltán
A fénykép készítésének helye:	Alsóvadász
A fénykép készítésének éve:	1970-es évek
Kulcsfigurák:	Asztalos Zoltán, Asztalos Zoltánné

Feleségem érdeme ez a gyönyörű virágoskert. Igazi felüdülést nyújtott, amikor a szolgálat után kijöhettem ide.

A fénykép címe:

Interjúalany neve:

A fénykép készítésének helye:

A fénykép készítésének éve:

Kulcsfigurák:

Együtt a család

Asztalos Zoltán

Hernádbüd

1964

Asztalos Zoltán, Asztalos Zoltánné

Itt az Asztalos család van együtt. Jobbról balra számítva: bátyám, Asztalos Gyula, aki főkönyvelő volt, feleségével, Irénkével, mögötte áll a két gyermekük: Irénke keresztlányunk és Gyszi, a másik fiúk. A bal oldali részben pedig feleségemmel együtt ülünk, és a három gyermekünk, Ildikó, Anikó és Zoltán. Ezen a képen Zolti hároméves lehetett.

A fénykép címe:	A Toókos testvérek
Interjúalany neve:	Asztalos Zoltán
A fénykép készítésének helye:	n.a.
A fénykép készítésének éve:	1980-as évek eleje
Kulcsfigurák:	Asztalos Zoltán, Asztalos Zoltánné

Ez a Toókos gyermekeknek a családi képe. Balról jobbra: Bojtor István és felesége Toókos Uzonka, utána Asztalos Zoltánné Toókos Ildikó, utána Asztalos Zoltán, Toókos Enikő Kovács Dezsőné, Kovács Dezső lelkész, és ő, Toókos Csaba, és mellette pedig a felesége Bereczky Livia... családi találkozót tartottunk minden esztendőben, szintén kezdettől fogva, és ez valamelyik családi találkozón készülhetett a '70-es évek után. Nagyon voltak a gyerekek is már.

Három lelkész sógor volt. Parókián laktunk, ott volt hely. Egyik évben itt, másik évben a következőnél, és így ment aztán ilyen forgójáratba. Most már öregkorunkban, ezek a húgomék, ott laknak fent Abaúj megyében, és Abaúj-Zemplén határán van a Fony nevű kisközség, vettek egy ott régi parasztházat, és építettek az udvarra egy vendégháznak való alkalmatosságot, és ott szoktunk megjelenni a családi találkozónál. Már igen nagy létszámú a családjunk, mert a bátyáméknál 5 gyermek volt, 3 lánya volt, mindegyiknél nem egy-két gyermek született, úgyhogy neki magának volt 15 unokája.

Az interjúalany és családja

Interjúalany

Teljes név:	Asztalos Zoltán
Születési hely és idő:	Debrecen, 1926
Hol élt még:	Szovjetunió (1945-1947, hadifogoly) Selyeb (1954-1960) Hernádbüd (1960-1965) Alsóvadász (1965-1990) Hajdúszoboszló (1990-)
Iskolai végzettség:	teológiai akadémia
Foglalkozás:	református lelkész
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	református

Testvér 1

Teljes név:	Asztalos Gyula
Születési hely és idő:	Debrecen, 1920
Hol élt még:	-
Halálozási hely és idő:	Debrecen
Iskolai végzettség:	érettségi
Foglalkozás:	főkönyvelő
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	ref.
Házastárs:	Fekete Irén
Gyermekei:	Asztalos Irén, Asztalos Gyula

Testvér 2

Teljes név:	Asztalos Ilona
Születési hely és idő:	Debrecen, 1922
Hol élt még:	Budapest (1944-től)
Halálozási hely és idő:	Budapest
Iskolai végzettség:	érettségi

Foglalkozás: irodai dolgozó
Nemzetiség: magyar
Vallás: ref.
Házastárs: Kolozsváry Mihály (jogász)
Gyermekei: Kolozsváry László

Házastárs

Teljes név: **Toókos Ildikó**
Születési hely és idő: Budapest, 1924
Hol élt még: Debrecen (1926-1954), Selyeb (1954-1960)
Hernádbüd (1960-1965), Alsóvadász (1965-1990)
Hajdúszoboszló (1990-)
Halálozási hely és idő: -
Iskolai végzettség: gimn. érettségi
Foglalkozás: háztartásbeli
Nemzetiség: magyar
Vallás: ref.
Szülei: Toókos Gyula (tábornok), Horváth Ilona
Testvérei: Toókos Csaba (1922-2005), jogi egyetemet végzett, mérnök
Felesége: Bereczki Livia
Toókos Enikő (Nyíregyháza, 1926) érettségi, htb.,
Férje: Kovács Dezső, lelkész
Toókos Uzonka (Debrecen, 1928) érettségi, főkönyvelő,
Férje: Bojtor István, lelkész

Gyermeke 1.

Teljes név: **Asztalos Ildikó**
Születési hely és idő: Szikszó, 1956
Hol élt még: Selyeb, Hernádbüd, Alsóvadász
Halálozási hely és idő: -
Iskolai végzettség: gimn. érettségi + Egészségügyi Szakiskola
Foglalkozás: gyógyszerértári asszisztens
Nemzetiség: magyar
Vallás: ref.

Házastárs : Ferenczi Pál
Gyermekei: -

Gyermeke 2.

Teljes név: **Asztalos Anikó**
Születési hely és idő: Szikszó, 1957
Hol élt még: Selyeb, Hernádbüd, Alsóvadász
Halálozási hely és idő: -
Iskolai végzettség: ref. Teológiai Főiskola
Foglalkozás: ref. lelkész
Nemzetiség: magyar
Vallás: ref.
Házastárs : Dr. Kocsis Attila
Gyermekei: Áron (református lelkész), Márk (vállalkozó), Réka (egyetemista)

Anna (egyetemista), Zsófia (gimnazista)

Gyermeke 3.

Teljes név: **Asztalos Zoltán**
Születési hely és idő: Szikszó, 1960
Hol élt még: Selyeb, Hernádbüd, Alsóvadász
Halálozási hely és idő: -
Iskolai végzettség: Bálint György Újságíró Iskola, Károly Róbert Főiskola
Foglalkozás: fotóriporter, szőlész-borász
Nemzetiség: magyar
Vallás: ref.
Házastárs : Zupcsán Erika
Gyermekei: Márton (egyetemista), Benedek (egyetemista)

Borbála (egyetemista), Bendegúz (gimnazista)

Apa

Teljes név: **Asztalos Gyula**
Születési hely és idő: Debrecen, 1894
Hol élt még: Fiume környéke (1915-18 között)
Halálozási hely és idő: Debrecen, 1971
Iskolai végzettség: polgári iskola, ipari tanonciskola,

Foglalkozás:	vasúti tisztképző iskola
Nemzetiség:	vasútállomás előjáró, kádármester
Vallás:	magyar
Testvérei:	református
	egyetlen testvére gyermekkorban meghalt

Apai nagyapa

Teljes név:	Asztalos József
Születési hely és idő:	Debrecen, 1860
Hol élt még:	-
Halálozási hely és idő:	Debrecen, 1925
Iskolai végzettség:	ipariskola
Foglalkozás:	kádármester
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	ref.
Szülei:	n.a.
Testvérei:	n.a.

Apai nagyanya

Teljes név:	Barta Sára
Születési hely és idő:	Debrecen, 1867
Hol élt még:	-
Halálozási hely és idő:	Debrecen, 1948
Iskolai végzettség:	hat elemi
Foglalkozás:	háztartásbeli
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	ref.
Szülei:	n.a.
Testvérei:	Barta Dániel

Anya

Teljes név:	Naczinszky Ilona
Születési hely és idő:	Debrecen, 1899
Hol élt még:	-
Halálozási hely és idő:	Miskolc, 1983
Iskolai végzettség:	polgári és kereskedelmi iskola
Foglalkozás:	háztartásbeli

Nemzetiség: magyar (lengyel-szlovák származású)
 Vallás: görög-katolikus
 Testvérei: Naczinszky Pál (Szatmárnémeti)

Naczinszky Mihály (Debrecen)

Naczinszky Lajos (18 évesen meghalt Doberdónál)

Naczinszky Zsuzsanna (kisgyermekkorban meghalt)

Naczinszky János (kisgyermekkorban meghalt)

Naczinszky József (kisgyermekkorban meghalt)

Naczinszky Anna (kisgyermekkorban meghalt)

Anyai nagyapa

Teljes név: **Naczinszky Elek**
 Születési hely és idő: Pazdics (Kárpátalja), 1858
 Hol élt még: Szatmárnémeti, Zágráb, 1903-tól Debrecen
 Halálzási hely és idő: Debrecen, 1952
 Iskolai végzettség: elemi iskola
 Foglalkozás: vasúti altiszt, szőlőtermelő-borász
 Nemzetiség: magyar (lengyel származású)
 Vallás: görög-katolikus
 Szülei: n.a.
 Testvérei: Gyula, Mária, Anna

Anyai nagyanya

Teljes név: **Novák Zsuzsanna**
 Születési hely és idő: Pazdics (Kárpátalja), 1863
 Hol élt még: Szatmárnémeti, Zágráb, 1903-tól Debrecen
 Halálzási hely és idő: Debrecen, 1947
 Iskolai végzettség: elemi iskola
 Foglalkozás: háztartásbeli
 Nemzetiség: szlovák
 Vallás: n.a.
 Szülei: n.a.
 Testvérei: Mihály, Mária

Családfa

